

Makalenin Geliş Tarihi: 15 Mayıs 2020
Makalenin Kabul Tarihi: 8 Haziran 2020

**TANZİMAT DÖNEMİNDE NEŞREDİLMİŞ KISA ÖMÜRLÜ BİR MİZAH GAZETESİ:
MEDDAH**

A SHORT-LIVED HUMOUR JOURNAL PUBLISHED IN THE TANZİMAT PERIOD: *MEDDAH*

Serhat Sabri Yılmaz*
Yakup Avcu**

Öz

Tanzimat Fermanı'nın ilanıyla başlayıp I. Meşrutiyet'le sona eren ve Tanzimat Dönemi olarak adlandırılan dönem, toplumsal hayattan siyasi hayata kadar pek çok alanda yeniliklerin yaşandığı bir süreci kapsamaktadır. Bu dönemle birlikte, Osmanlı basını ortaya çıkmış, bunun neticesinde mizah gazeteleri de birer birer toplum hayatına girmeye başlamıştır. Son dönemlere kadar Türk basın tarihi içerisinde hak ettiği değeri görmeyen mizah gazeteleri, günümüzde araştırmacılar tarafından araştırma konusu olmaya başlamıştır.

1875 yılında yayın hayatına giren ve 32 sayı çıkartılan *Meddah* gazetesi, kullandığı dil ve üslûbun kendine has olmasının dışında, şekil ve muhteva açısından dönemin diğer mizah gazetelerinden pek de farklı değildir. *Meddah*; siyasi eleştiriden uzak durarak toplumsal sorunlara dikkat çekmesi, diğer gazetelerle girdiği kalem kavgaları, sözlü kültür etkisi, okuyucu mektuplarına yer vermesi, müstear isimli yazıların yer alması vb. yönleriyle diğer ilk dönem mizah gazetelerine benzemektedir.

Bu çalışmada, hakkında yeterli malumat bulunmayan *Meddah* gazetesiyle ilgili literatüre geçen hatalı söylemlerin belirlenerek düzeltilmesi, muhtevası hakkında ayrıntılı bilgi verilerek devrin toplumsal hayatına ışık tutulması, Türk basın ve mizah tarihi içerisindeki yerinin tespit edilmesi amaçlanmaktadır.

* Dr., Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı mezunu, Sivas, serhatsabriyilmaz@gmail.com, ORCID: 0000-0003-1516-369X.

** Yüksek Lisans Öğrencisi, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Sivas, avcuayakup1@gmail.com, ORCID: 0000-0002-8074-6317.

Anahtar Kelimeler: *Tanzimat Dönemi, Mizah Gazetesi, Basın Tarihi, Süreli Mizah Yayımları, Meddah Gazetesi.*

Abstract

Starting with the announcement of Edict of Tanzimat and ended with the First Constitutional Period, called the Tanzimat Period, covers a process in which innovations are experienced in many areas from social life to political life. With this period, Ottoman press emerged, as a result of this, humor journals also entered the public life one by one. Humor journals that do not see the value that they deserve in the history of Turkish press until its last periods, has started to become a subject of research by researchers today.

Meddah journal, which entered the publication life in 1875 and published 32 issues, is not much different than the other humor journals of period in the perspective of shape and content, except the language and its style. *Meddah* is similar to other first term humor journals in terms of, drawing attention to social issues by avoiding political criticism, polemics with the other journals, oral cultural influence, including the letters of readers, writing articles with pen name etc.

In this study; it's aimed to identify and correct wrong discourses about the *Meddah* journal, which has not been found enough information about it until today, shed life on the social life of the period by giving detailed information about its content, and to determine its place in the history of Turkish press and humor.

Keywords: *Tanzimat Period, Humor Journal, Press History, Periodical Humor Publication, Meddah Journal.*

Giriş

Türk basın tarihi ile ilgili çalışmalar içerisinde önemli bir yere sahip olan mizah gazeteleri, başlangıçta pek önemsenmemiş olsa da günümüzde hak ettiği değeri görmeye başlamıştır.

Türklerde mizahın geçmişi ve geçirdiği evreler incelendiğinde iki koldan ilerlediği görülmektedir. Bunlardan ilki şifahi mizah, ikincisi ise yazılı mizahtır. Tanzimat Dönemi'ne kadarki süreçte şifahi mizahın önde gelen temsilcileri meddahlar, Hacivat ile Karagöz, Kavuklu ile Pişekâr, Nasrettin Hoca, İncili Çavuş gibi toplum tarafından benimsenmiş mizah karakterleri olmuştur. Bahsi geçen mizahi karakterler, ilk Türk mizah gazetelerinde de sık sık kendilerine yer bulmuştur. Kimi zaman gazetelerin isimlerinde, kimi zaman karikatürlerde, kimi zaman da yine gazetelerin içerisindeki muhavere adını taşıyan bölümlerde karşımıza çıkmaktadırlar.

Türk edebiyatında espri inceliğine ve ifade zarafetine dayanan gerçek mizah, Tanzimat Dönemi ile birlikte ortaya çıkmaya başlamıştır (Akyüz, 2015: 82). Böylelikle gerçek hüviyetini bu dönemle birlikte kazanmaya başlayan mizah, sosyal hayattan beslenerek mizah gazetelerinin de aracılığıyla halka ulaşmıştır. Mizah gazetelerinin birçok önemli işlevi vardır. “Gündelik hayattan beslenen mizah dergileri[nin], toplumun gündelik hayat pratiklerini tanımlama ve bu pratiklerin geçirdikleri değişimin tespit edilmesi noktasında araştırmacılara önemli bir kaynak olarak hizmet etme[si]” (Demirkol, 2016: 142) ve de bulunduğu dönem ve toplumun bir nevi sesi olması, mizah gazetelerinin en önemli işlevleri arasındadır.

İlk Türk mizah dergisi çıkarma teşebbüsü, II. Mahmud'un çok sevdiği musahipleri Said ve Abdi Beyler tarafından 1830 yılında gerçekleştirilmiştir (Kutay, 2013: 21), ancak bu teşebbüs padişahın olumsuz kararı ile başarısızlıkla sonuçlanmıştır. 1830 yılında gerçekleştirilen ilk Türk mizah dergisi çıkarma teşebbüsünden sonraki süreçte, Hovsep Vartanyan Paşa, Osmanlı İmparatorluğu sınırları içerisinde görülen ilk Ermeni harfli mizah dergisini 1852 yılında *Boşboğaz Bir Âdem* adı ile çıkartmıştır. 1856 yılında yine Ermeniler tarafından *Meğu* adlı bir mizah dergisinin çıkartıldığı görülmektedir (Çeviker, 1986: 17).

Osmanlı Ermenilerinin, *Boşboğaz Bir Âdem* ve *Meğu* adlı mizah dergileri ile açtığı bu yol, 1870'li yıllarla birlikte mizah yayıncılığında bir dönüm noktası olacaktır. Osmanlı sınırları içerisinde yayımlanan ilk Türkçe süreli mizah yayını konusunda ise fikir ayrılıkları bulunmaktadır. İlk çalışmalar sonucunda Teodor Kasap tarafından çıkartılan *Diyojen* ilk Türkçe süreli mizah yayını kabul edilse de sonraki çalışmalarda *Diyojen*'den önce çıkartılan bir başka Türkçe süreli mizah yayınının varlığına dikkat çekilmiştir. "*Diyojen dergisinden yaklaşık altı ay önce Filip Efendi ve Ali Raşid tarafından yayımlanan Terakki gazetesinin cuma günleri ek olarak verdiği Terakki dergisi, ilk Türkçe mizah dergisi olma özelliğini taşımaktadır.*" (Demirkol, 2016: 142).¹

Burada sözü edilen süreli mizah yayınlarından sonra ise ilk müstakil Türkçe mizah gazetesi *Diyojen*, 1870 yılında Teodor Kasap tarafından çıkartılmıştır. *Diyojen*'in kapatılmasından sonra 1871 yılında yine Teodor Kasap tarafından çıkartılan *Hayâl*, yayın hayatına başlamış ve sonrasında Türkçe mizah gazetelerinin devamı gelmiştir. Tanzimat Dönemi'nde yayımlanan diğer Türkçe mizah gazeteleri ise şunlardır: 1870'de *Asır* gazetesinin ilavesi, 1872'de Teodor Kasap'ın *Hayâl* yerine çıkardığı *Çingiraklı Tatar*, 1873'de Beykozluoğlu Zakarya Efendi'nin neşrettiği *Latife*, aynı sene Antuvan Efendi'nin çıkarttığı *Kamer*, 1874'te Mihalaki'nin *Şafak* ve yine aynı sene Basiretçi Ali Efendi'nin çıkarttığı *Kahkaha*, *Medeniyet* gazetesinin mizah nüshası, 1875 yılında Tefvik Bey'in çıkarttığı *Geveze* ve yine aynı yıl çıkan *Meddah*, 1876 yılında Mehmet Tefvik Bey'in çıkarttığı *Çaylak*, Tanzimat Dönemi'nin mizah gazete ve dergileridir (Çapanoğlu, 1970: 13).²

Bu çalışmada, Tanzimat Dönemi mizah gazetelerinden *Meddah* (1875) ele alınacaktır. Türk basın tarihi ve mizah yayınlarıyla ilgili daha önceden yapılmış çalışmalarda *Meddah*'la ilgili verilen bilgiler tespit edilmiş, gazeteyle ilgili bazı hatalı söylemlere dikkat çekilerek gerekli düzeltmeler yapılmıştır.

¹ Terakki mizah ekinin ilk sayısı 14 Mayıs 1870 tarihinde yayımlanırken *Diyojen* 24 Kasım 1870 tarihinde yayımlanmaya başlamıştır. Mizah gazeteleriyle ilgili bazı çalışmalarda Terakki eki, mizahi bakımdan yetersiz bulunduğu için ilk mizah gazetesi olarak kabul edilmemektedir. Terakki gazetesi hakkında ayrıntılı bilgi ve ilk mizah gazetesiyle ilgili tartışmalar için bkz. Demirkol (2016).

² İsmi zikredilen mizah gazetelerinin tarihleri verilirken M. Süleyman Çapanoğlu'nun "*Basın Tarihimizde Mizah Dergileri*" adlı çalışması esas alınmıştır. Basın tarihiyle ilgili kaynaklarda mizah gazetelerinin yayın tarihleri farklı farklı verilmektedir. Mezkûr gazetelerin yayın tarihlerini mukayese için bkz. (İbar, 2017; Özdiş, 2010; Şapolyo, 1976; Ünver, 2016).

Meddah Gazetesinin Kimlik Bilgileri

Meddah'ın Türk basın tarihi içerisindeki yerinin doğru bir şekilde tespit edilmesi amacıyla gazetenin kimlik bilgileri hakkında bilgi verilmesi gerekmektedir. Türk basın tarihinin mizahla ilgili çalışmalarında *Meddah* gazetesinin imtiyaz sahibi hakkında farklı bilgiler görülmektedir. *Meddah*'ın imtiyaz sahibi birkaç çalışmada kesin olarak bildirilmesine karşın çoğunlukla kaynaklar gazetenin sonunda yer alan müstear ismi imtiyaz sahibinin gerçek adı gibi göstermektedir. *Meddah* gazetesinin her sayısının son sayfasında "Aristotelis" müstearı bulunmaktadır. Eldeki bilgilere göre gazetenin imtiyaz sahibinin gayrimüslim bir Osmanlı vatandaşı olduğu düşünülmektedir (Şahin, 2017: 26). Gazanfer İbar'ın bir çalışmasında ise *Meddah* gazetesinin Zakarya Beykozluyan tarafından çıkartıldığı belirtilmektedir (2017: 14). Bilindiği üzere *Latife* gazetesinin imtiyaz sahibi de Zakarya Beykozluyan'dır. *Latife* ile *Meddah* mukayese edildiğinde muhteva ve üslup bakımından birbirlerine benzedikleri görülmektedir. Bu bilgiler doğrultusunda Zakarya Beykozluyan'ın *Latife*'nin kapanması ile birlikte *Meddah*'ı çıkartmaya başladığı tahmin edilebilir, fakat konuyla ilgili kesin bir malumat bulunmamaktadır. Ayrıca Zakarya Beykozluyan'ın hayatı hakkında ise kaynaklarda herhangi bir bilgiye rastlanmamaktadır.

Meddah gazetesinin ilk sayısı hicri 15 Muharrem 1292 tarihli olup son sayısı hicri 16 Recep 1292 tarihini taşımaktadır. Belirtilen hicri tarihleri, miladi tarihe çevirdiğimizde ise gazetenin 21 Şubat 1875 - 26 Ağustos 1875 tarihleri arasında çıkartıldığı görülmektedir. *Meddah*'ın ilk sayısının 15 Ocak 1876 tarihinde çıkartıldığını söyleyen kaynaklar da görülmektedir (Gündoğdu, 1998: 13; Ünver, 2013: 36), ancak bu bilgi gazete üzerindeki tarihlerle uyuşmamaktadır.

Meddah gazetesi, toplamda 32 sayı çıkartılmıştır. Kimi çalışmalarda *Meddah*'ın 30 sayı veya 34 sayı çıkartıldığına dair bilgiler mevcuttur (Gündoğdu, 1998: 13; Ünver, 2013: 36), ancak bu bilgiler de gerçeği yansıtmamaktadır. Selim Nüzhet Gerçek de bir çalışmasında *Meddah*'ın 31. sayısına kadar gördüğünü dile getirmiştir (2019: 241-42). *Meddah* gazetesinin her sayısı dört sayfadır ve sayfaları ikişer sütundan oluşmaktadır. Bazı çalışmalarda üç sütundan oluştuğu dile getirilse de (Ünver, 2013: 36) bu bilginin de yanlış olduğunu söylemek gerekmektedir.

Gazetenin neşredilen her sayısının ilk sayfasındaki künyede şu ibareler yer almaktadır (bkz. Ek.1.):

"Nüshası 1 kuruştur. İşbu gazete haftada iki defa neşredilir. Mahal idaresi Sultan Hamamı civarındaki 3. geçidindedir. Seneliği 4, altı aylığı beyaz mecidiyeyedir. Üç aylığı yoktur. Taşralar için seneliğine 1 beyaz mecidiye posta ücreti zam edilir. İlanatın behr-i satrından 4, muad-ı sairenin satrından 12 kuruş alınır. Posta ücreti verilmemiş evrak kabul olunmaz."

Gazete, hicri 26 Recep 1292 tarihli 32. sayısı ile yayın hayatına son vermiştir. Yayın hayatına son verilmesiyle ilgili *Meddah* gazetesi içerisinde herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Bu konuyla ilgili bilgiye 1876 yılında çıkartılan *Arkadaş* isimli bir çocuk gazetesinde rastlanmaktadır. Bu gazetede, "Kendi Kendine Tatil Olanlar" başlığı altında

politika, maarif ve eğlenceyle ilgili gazetelerin isimleri verilmiştir. Burada *Meddah*'ın da adı zikredilmektedir (Arkadaş, S. 13 s. 3; Emiroğlu, 2020: 33-34). Anlaşıldığı üzere *Meddah*'ın kapatılması tamamen imtiyaz sahibinin inisiyatifinde gerçekleşmiştir.

Gazete, 21 Şubat 1875 – 26 Ağustos 1875 tarihleri arasında yaklaşık altı ay çıkarılmıştır. Altı aylık sürede ise yayına iki defa ara verilmiştir. Verilen aralardan ilki 21. sayı ile 22. sayı arasında olup yaklaşık 1 aylık bir süreci kapsarken ikinci ara 30. sayı ile 31. sayı arasındadır. Bu ara ise yaklaşık 1 buçuk ay sürmüştür. Derginin hangi nedenlerle yayın hayatına ara verdiği hakkında da herhangi bir malumat bulunmamaktadır.

Tablo 1. *Meddah*'ın Yayın Tarihleri

Sayı	Yayımlandığı Tarih	
	Hicri Tarih	Miladi Tarih ³
1	15 Muharrem 1292	21 Şubat 1875
2	18 Muharrem 1292	24 Şubat 1875
3	22 Muharrem 1292	28 Şubat 1875
4	25 Muharrem 1292	3 Mart 1875
5	29 Muharrem 1292	7 Mart 1875
6	3 Safer 1292	11 Mart 1875
7	7 Safer 1292	15 Mart 1875
8	10 Safer 1292	18 Mart 1875
9	14 Safer 1292	22 Mart 1875
10	17 Safer 1292	25 Mart 1875
11	21 Safer 1292	29 Mart 1875
12	24 Safer 1292	1 Nisan 1875
13	28 Safer 1292	5 Nisan 1875
14	2 Rebiyülevvel 1292	8 Nisan 1875
15	6 Rebiyülevvel 1292	12 Nisan 1875
16	9 Rebiyülevvel 1292	15 Nisan 1875
17	13 Rebiyülevvel 1292	19 Nisan 1875
18	16 Rebiyülevvel 1292	22 Nisan 1875
19	21 Rebiyülevvel 1292	27 Nisan 1875
20	24 Rebiyülevvel 1292	30 Nisan 1875
21	28 Rebiyülevvel 1292	4 Mayıs 1875

³ *Meddah* gazetesinin hicri tarihleri, miladi tarihe aktarılırken Türk Tarih Kurumu'nun Tarih Çevirme Kılavuzu kullanılmıştır.

22	3 Cemaziyelevvel 1292	7 Haziran 1875
23	6 Cemaziyelevvel 1292	10 Haziran 1875
24	9 Cemaziyelevvel 1292	13 Haziran 1875
25	12 Cemaziyelevvel 1292	16 Haziran 1875
26	16 Cemaziyelevvel 1292	20 Haziran 1875
27	21 Cemaziyelevvel 1292	25 Haziran 1875
28	24 Cemaziyelevvel 1292	28 Haziran 1875
29	28 Cemaziyelevvel 1292	2 Temmuz 1875
30	1 Cemaziyelahir 1292	5 Temmuz 1875
31	22 Recep 1292	24 Temmuz 1875
32	26 Recep 1292	28 Temmuz 1875

Meddah Gazetesinin Yayın Politikası ve Muhtevası

Gazetenin ilk sayısının giriş yazısında yayın politikasına dair önemli bilgiler mevcuttur. Bu yazı “Söze Giriş” başlığıyla verilmiştir. Gazetenin çıkartılmasında ilk cümleden anlaşılacağı üzere “*halk[ımız]ın gazete okumaktaki rağbetine*” (S. 1 s. 1) güvenilerek nâşirin kendi deyimiyle “*işbu eğlence gazetesinin*” (S. 1 s. 1) ruhsatı alınmıştır.

İmtiyaz sahibi tarafından diğer mizah gazetelerinin sansür konusunda yaşadığı sıkıntılara dikkat çekilerek onlardan farklı bir lisan kullanılacağı söylenmiştir, ancak bununla birlikte “*ne yolda lisan kullanacağımızı (elimizde bir mizan-ı sahih olmadığı cihetle) bulup kestirmekte ve şimdiden halka bildirmekte bir dereceye kadar mazuruz*” (S. 1 s. 1) ibaresi de eklenmiştir. Yazının devamında imtiyaz sahibi, diğer mizah gazetelerinin kapatılma nedeninin daha çok şahsiyetler üzerine yazılan yazılar olduğunu belirterek kendilerini bu tarzda yazılar yazmaktan muhafaza edeceklerini ifade etmiştir.⁴

Gazetenin ismiyle ilgili “*gazetemiz ciddi olmayıp mizaha mahsus olduğu için ilk defa olarak bu nüshamızı mütalaya tenezzül buyuracak zevat “Meddah” lafzının delalet ettiği manadan yalnız*

⁴ 1831’de *Takvim-i Vekayi*’yle başlayan süreçte birlikte basın-yayın alanında Osmanlı hükümetlerinin zamanla hukuki düzenlemeler yapmaya başladıkları görülmektedir. Dönemin iktidarları, Avrupa’da basının ne denli güçlü bir biçimde kullanıldığını fark ettikleri için bilhassa Fransa’nın bu alandaki uygulamalarını örnek almayı tercih etmişlerdir. Esasen Tanzimat Dönemi’nde basın-yayının muhalif kullanımı açısından tehlikeli görülen herhangi bir basın gücü olmasa da devlet otoritesi önlem almakta geç kalmamak adına birtakım düzenlemeler yaparak belirli dönemlerde nizamnameler yayımlamıştır. 1857 yılındaki ilk nizamnameyle başlayan süreç, 1864’te Sadrazam Fuat Paşa’nın emriyle çıkarılan “*Matbuat Nizamnamesi*”yle devam etmiştir. 1866 yılından itibaren muhalif gazetelerin artmaya başlaması ise yeni bir düzenleme getirilmesine neden olmuştur. *Tasvir-i Efkar*’daki siyasi yazılardan dolayı Sadrazam Ali Paşa Dönemi’nde 27 Mart 1867 tarihli “*Kararname-i Âli*” çıkarılmıştır. II. Meşrutiyet’e kadar yürürlükte kalan nizamnameyle birlikte, basın özgürlüğü oldukça kısıtlanmıştır. Bu bağlamda kapatılan ilk mizah gazetesi ise 1871’de 15 günlük yayın yasağı getirilen *Diyojen* olmuştur. 1864 ve 1867 nizamnamelerinin ortak özelliği, şahsiyete yönelik aşağılayıcı söylemleri engelleyen maddelerin yer almasıdır. Hükümdar ve hükümdar ailesi, devrin bakanları, dost hükümdarlar, yabancı büyükelçiler, orta elçiler, maslahatgüzârlar gibi önde gelen şahsiyetlerin yanı sıra diğer şahsiyetlere yönelik hakaret içeren yayınlar yapılması gazetelerin kapatılmasına yol açmıştır. Konuyla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. (İnuğur, 2005: 199-206; Topuz, 2018: 44-47).

birisini alarak derhal mesleğimizi istihraca kalkışmaz” (S. 1 s. 1) denilerek “Meddah” sözcüğünün anlamına göre gazeteye ön yargıyla yaklaşacak kesime bir uyarıda bulunulmak istenmiştir. Böylece okurlar, “her gördüğümüz ve işittiğimiz şeyleri ayyuka çıkarırcasına methedeceğimiz fikrine” (S. 1 s. 1) kapılmamaları konusunda uyarılmış ve gazetenin vazifesi ise “ötede beride misal söyleyip sami’ini güldüren meddahlar gibi fikrimize ve hâlimize muvaffak gelen hikâye ve fıkraları yazarak ve hevaiyatdan alelhusus eğlenceden bahsederek kârini eğlendirmektir” (S. 1 s. 1) şeklinde açıklanmıştır.

“Söze Giriş” yazısından, İstanbul’un çeşitli mevkilerinde gazete tarafından muhabirler görevlendirildiğini ve bu muhabirlerden *“alınacak mektuplar ve telgraflar[ın] icabına göre” (S. 1 s. 1) gazetede yayımlanacağını öğrenmekteyiz. Meddah’ın çıkarılma amacı ise “Gazetecilik” başlığıyla yazılan bir yazıda şu şekilde belirtilmiştir:*

“Meddah’ın çıkarılmasında acep garaz nedir?’ diye merak ederler. Sevabımıza onları meraktan kurtarmak için bu babdaki garazımızı söyledim. Yahu bizim garazımız ekser gazeteler gibi maariften -politikadan- sair o gibi şeylerden bahsetmek olmayıp yalnız halkı eğlendirsin ve bunun zemininde kazanılacak para ile geçinmektir” (S. 1 s. 2)

Nâşirin ifadelerinden anlaşılacağı üzere gazetenin yayın anlayışı siyasi içerikten uzak durmak ve gelir elde etmektir. Siyasi hicivden uzak durulmasının sebebi hiç şüphesiz devrin siyasi iklimidir. Bilindiği üzere 1860’lardan itibaren *Tercüman-ı Ahvâl* ile birlikte bağımsız fikrî gazetelerin çıkarılmaya başlanması ve gazete sayısındaki artış, hükümetin basın-yayınla ilgili kanun hazırlaması gerekliliğini doğurmuştur. Bunun üzerine çıkarılan 1864 tarihli *“Matbuat Nizamnamesi”* nin devletin önde gelenlerine dokunulmazlık sağlaması siyasi eleştirinin de önünü kapatmıştır. Bir süre sonra ise *Tasvir-i Efkâr* ve *Muhbir* gazetelerindeki hükümet eleştirileri, Bâbîâli’yi rahatsız etmeye başlamıştır. 1867 yılına gelindiğinde hükümetin Girit politikasının eleştirilmesinin önüne geçebilmek adına Sadrazam Ali Paşa tarafından *“Kararname-i Âli”* yayımlanmıştır. Bu kararnamenin hükümleri öncekine göre oldukça ağırdır. Siyasi eleştiri yapmanın, şahsiyete saldırıda bulunmanın cezası gazete tatil etmeye ve hatta kapatmaya kadar gitmektedir. 1870’den itibaren de mizah gazetelerinin çıkarılmaya başlandığını görmekteyiz. Teodor Kasap’ın çıkardığı *Diyojen’in Âli Kararname* ile dört kez kapatılması, yine Kasap’ın çıkardığı diğer mizah gazetelerinin de aynı kaderi yaşaması, hükümetlerin bilhassa mizah yoluyla siyasi eleştiri yapılmasına müsaade etmediklerini göstermektedir.⁵ Böylesi bir siyasi iklimde mizah gazetelerinin geçim derdiyle politikadan uzak durmaya çalışmaları gayet anlaşılırdır. Kapanan gazetelerin ciddi ekonomik sıkıntılar yaşadıkları da bilinmektedir. *Meddah’ın* henüz ilk sayısında nâşirin yayın politikasını açıklama ihtiyacını duyması da bu nedenlere bağlanabilir.

Tanzimat Dönemi mizah gazeteleri içerisinde çok sayıda muhavere bulunmaktadır. Dönemin mizah gazetelerinin muhavereye bu denli önem vermesinde sözlü geleneğin etkisi aşikârdır. Muhaverelerde; Karagöz ile Hacivat, meddahlık, orta oyunu gibi geleneksel halk tiyatrosu unsurlarının izlerine sık sık rastlanmaktadır. Bu bağlamda, *Meddah* gazetesi ele

⁵ Tanzimat Dönemi’ndeki basın rejimiyle ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. (Koloğlu, 2018: 60-61; Oral, 1967: 85-90; Özdiş, 2010: 56-77).

alındığında istisnasız hemen her sayıda muhaverelere yer verildiği söylenebilir. Gazete içerisinde Meddah Efendi ile Abalı Baba muhaverelerine sıkça rastlanmakla birlikte, zaman zaman da gazeteci, yolcu, memur gibi tipler yer almaktadır. Meddah Efendi, gazetenin nâşirini; Abalı Baba ise akli başında, âlim ve kâmil olduğu kadar da açgözlü olan insan tipini temsil etmektedir. Buradan hareketle, Meddah Efendi'nin Karagöz'ü, Abalı Baba'nın ise Hacivat'ı anımsattığını söyleyebiliriz.

Toplumsal eleştiriler genellikle fıkralar üzerinden yapılmakta ve bu durum fıkraların işlevsel yönünü göstermektedir ki ilk dönem mizah gazeteleri, fıkraların işlevselliğini kullanmışlardır. Dönemin mizah gazetelerinde karşılaşılan fıkralara *Meddah* içerisinde de rastlanmaktadır. Gazetede toplamda on fıkra bulunmaktadır. Gazetede görülen bu on fıkranın esas işlevi, ele alınan olay ve durumları destekleyici olmalarıdır.

Dönemin mizah gazetelerinin temel özelliklerinin başında karikatürlere yer vermesi gelmektedir. *Meddah*'ta toplam 28 karikatür bulunmaktadır. Turgut Çeviker'in aktardıklarına göre *Meddah*'ın ilk kez renkli karikatür yayımlayan mizah gazetesi olma ihtimali bulunmaktadır, ancak karikatürlerin hepsi değil sadece 3-5 tanesi renklidir. Gazetenin karikatürlerinin çoğunda imza bulunmamaktadır. Karikatürler çizgi değeri açısından önemlidir. Delemak Ekserciyan ⁶ ve Rıza'nın ⁷ birer karikatürü *Meddah* gazetesinde yer almaktadır (Çeviker, 1986: 28). Çeviker, çalışmasının devamında, karikatürcülerin arasına bir de Nişan G. Berberyan'ı ⁸ eklemektedir (1986: 133).

Mizah gazeteleri, Osmanlı'da toplumsal hayatın sorunları ve aksaklıklarına ışık tutmuşlardır. *Meddah* gazetesi de mizah yayınlarının bu özelliğinden geri kalmayarak toplumsal hayata sık sık dikkat çekmiştir. Gazete, yazı ve karikatürleri dışında dönemin sorun ve aksaklıklarına "Bıktık Usandık", "Niçin?", "Bir Gün" ve "İrâ'e-i Tarîk" bölümlerinde de yer vermiştir ki bu bölümler daha çok o dönemde eleştirilen konuların toplu şekilde verildiği özet kısımlar niteliğindedir.

Gazetede okuyucu mektuplarına "Aynen Varaka" başlığı altında yer verilmiştir, ancak gazeteye gönderilen bu mektupların kimlere ait olduğu belirtilmemiştir. "Meddah Telgraf Şirketi" başlığını taşıyan kısımlarda ise *Meddah* gazetesi adına çalışan muhabirlerin topladığı bazı önemli haberlere rastlanmaktadır. Her sayının sonunda başlıksız olarak reklam, ilan ve duyuru yazıları da bulunmaktadır. "Aynen Varaka" ve "Meddah Telgraf Şirketi" bölümlerinin, devrin sosyal meselelerini yansıtmak amacıyla nâşir tarafından kaleme alındığı da düşünülebilir.

Mizah gazeteleri, sosyal hayattan ticaret hayatına, dönemin siyasi hayatından toplumsal aksaklıklara kadar pek çok konuda yazı ve karikatürleri bünyesinde barındırmaktadır.

⁶ Delemak Ekserciyan (1840–1891/94): Ressam, resim öğretmeni ve karikatürcü (Çeviker, 1986: 115).

⁷ Rıza: Hayatı ile ilgili yeterli bilgi bulunmayan bu karikatürcüye ilk ve son olarak *Meddah*'ta rastlanmaktadır (Çeviker, 1986: 115).

⁸ Nişan G. Berberyan (1842–1907): Karikatürcü, ressam, klişeci, yayıncı ve matbaacı. Tanzimat karikatürünün en çok ürün vermiş, en önemli karikatürcüsüdür (Çeviker, 1986: 110-11).

Kendilerine halkın sesi olma gibi bir misyon yükleyen mizah gazeteleri, toplumu ilgilendiren hemen her konuda söz söylemişlerdir. Çalışmanın devamında *Meddah*'ın, yayımlandığı dönemin aksaklıklarına ne kadar yöneldiğinin, halkın şikâyet ve isteklerine ne kadar cevap verdiğinin tespit edilmesi amaçlanmaktadır.

Tanzimat Dönemi romanlarında sıkça karşılaşılan batılılaşma teması, mizah gazetelerinde yer bulmuş, alafranga tiplere ve onların hayat tarzlarına eleştiriler yöneltilmiştir. Mizah yazarları, içinde buldukları bu taklitçi medeniyetten memnun değillerdir ve toplumu yöneldiği bu Batı kültürü yörüngesinden çıkarmak için her konuda düşüncelerini açıkça süreli yayınlarının yazı ve karikatürlerinde dile getirirler (Özdiş, 2010: 154-55). Alafranga tipler veya gazetedeği tabirle “şık”lar, Türk edebiyatında Tanzimat Dönemi ile birlikte ortaya çıkmış ve edebiyatın romandan şiire, tiyatrodan süreli yayınlara kadar hemen her alanında kendilerine yer bulmuşlardır. “*Türk edebiyatında çok geniş bir şekilde kullanılmış olan “şık” veya “alafranga” tabirleri batılı giyim ve yaşama şekillerini, sadece görünüşleriyle taklide kalkışan, boş kafalı, züğürt veya mirasyedi züppe tiplerini anlatmak için kullanılmıştır.*” (Enginün, 2019: 285).

Hayatlarını gösteriş, israf ve safahat üzerine kuran bu alafranga tiplerin giyim kuşamından yaşam tarzına, konuştuğu dilden eğlence hayatına kadar her özelliği *Meddah*'ta eleştirilen unsurlardır. *Meddah*'ta yanlış batılılaşmanın bir simgesi olarak karşımıza “şık” tipi çıkmaktadır. Gazetenin 2. sayısında “Bir Şık ile Bir Gazeteci Muhaveresi” başlığı ile verilmiş bir yazı bulunmaktadır ki bu yazı alafranga tiplerin konuşmaya çalıştığı dili hicvetmektedir. Yazıda, şık olarak tabir edilen alafranga tip, bir gazeteci ile konuşmasında sürekli olarak Frenk dilinden kelimeler seçerek konuşur ve konuştuğunda da gülünç hâllere düşer (S. 2 s. 2).

Görsel.1. *Meddah*'ın 18. Sayısından Bir Karikatür.

Vakia boyumuz bir, ama ne fayda. Şapka uzun da elim yetişmiyor.

Alafranga tiplerin dil konusundan sonra en çok dikkat çeken özelliklerinden birisi giyim kuşamlarıdır ki kesinlikle gösterişlerinden ödün vermek istemezler. Bu durum 18. sayıda yer alan bir karikatürle ifade edilecek olursa eğer görselde geleneksel ve Avrupalı tarzda giyinmiş iki adamın karşılıklı durduğu ve bu bağlamda mukayese edildiği görülmektedir. Boyları eşit olan bu iki adamdan Avrupalı tarzda giyinmiş olanın kafasındaki şapka onu daha uzun gibi göstermektedir. Toplumda alafranga ve alaturka olarak ayrılan insanlar, eşit olsalar bile alafranga kişilerce bu böyle değildir, kendileri her zaman daha yüksektedirler (bkz. Görsel.1). Kış mevsimi geçmesine rağmen parasızlıktan yazlık elbise diktiremeyen, ama gösterişinden de ödün vermeyen, buna rağmen kendisine veresiye olarak bir yazlık elbise dikilmesini isteyen şık ile terzi arasında geçen muhavere durumu gözler önüne sermektedir. Şıklar, yaz mevsiminde kışlık elbise yahut eski bir yazlık elbiseyle dışarı çıkmayı tercih etmezler. Bu durum *Meddah'*ın 24. sayısındaki bir yazıyla şu şekilde alaya alınmaktadır:

“Bu sene şık beyler hâlâ elbisesini arkalarından çıkaramadılar. Terzilerde de insaf yok ki... Olmuş olsa veresiye yaparlardı. Herifler paraları peşin almayınca yapmak değil pazarlığa bile girişmiyorlar.

Hatta geçen gün şıkın birisi terzi dükkânında oturarak elbise ısmarlamaya hazırlanmış idi ise de terzi, beyin cebinin boş olduğunu anlayınca “yapamam”ı bastırdı. Şık yalvardı, o yapamam dedi, şık rica etti, o yine yapamam dedi. Nihayet hiddetle dükkândan çıktı gitti.

Ne yalan söyleyelim doğrusu biçarenin hâline acıdık. Şimdi efendim kış elbisesiyle gezmek – yahut eski elbise giymek – şıklığa yakışır mı?

Vah! Vah! Vah!..

Lakin şıllıklar bundan masûndur... Çünkü efendilerinde – beylerinde – para olmasa bile sâbıkı sayesinde öyle bir bulduruyorlar ki demeye gitsin.” (S. 24 s. 3)

Nâşir, yazının devamında gösterişe verilen önemi biraz daha dramatize ederek *“Bu sene elbise yaptıramadığından bahisle Kağıthane'ye gidemeyeceğine ağlayan”* (S. 20 s. 3) şıkların görüldüğünü söyler. Bu dönem alafranga tiplerinin eleştirilen diğer özelliği ise Beyoğlu gazinolarından çıkmamaları ve eğlence hayatında çıkardıkları rezaletlerdir (S. 19 s. 3).

Batılılaşma temasıyla sıkça ele alınan mirasyediler, yine Tanzimat Dönemi romanlarında konu edilmekle birlikte, mizah gazetelerinin de sıkça eleştirdiği tiplerdir. Gazetenin 2. sayısının *“Mirasyedi”* başlıklı yazısında mirasyediler şöyle anlatılmaktadır:

“Hani masallarda iştmişsinizdir. O zamanda kurt var imiş. Kendi vücudunu yiyerek beslenirmiş. İşte bizim mirasyedilerimizin dahi ekseriyesi bu kurtlar gibi kendi vücutları demek olan paralarını sağlar. Yine sollarına bakmayarak ve biraz yiyip kendilerini bir zamana kadar beslerler. Sonra da açlıktan dilenmeye yahut maişetgâh tanıyan hükümet memuriyetine üç yüz kuruş maaşla sokulmaya çalışıyorlar. Pek mahv şey!!!” (S. 2 s. 1)

Görüldüğü üzere mirasyediler bir teşbih ile kendi kendini yiyerek beslenen kurtlara benzetilmektedir. Onlar için eleştirilen konu ise bu hayata alıştıktan sonra elde avuçta para kalmayıp devlet memuriyetine geçmeleri ile birlikte ortalama bir hayat yaşamaya başlamalarıdır. Yazının devamında *Meddah Efendi*, biraz da alaycı bir ifadeyle bu durumun nasıl bir his olduğunu zamanı geldiğinde miras yoluyla olmasa da piyangodan kazanılacak parayla okuyucuya aktarmak istediğini vurgulamaktadır (S. 2 s. 1-2).

Meddah Efendi, yazmış olduğu “Mirasyedi” başlıklı yazısından sonra başına gelenleri gazetenin 9. sayısında anlatmaktadır. Bir gün, gelecek sayıda neşredeceği bir yazıyı düşünürken matbaanın önüne bir atlı arabanın yanaştığını görür ve bu arabayla onu görmek isteyen zengin bir adamın konağına götürülür. Meddah Efendi, konağın tasvirini yaptıktan sonra kendisini getirten zengin adamla karşı karşıya gelir ve yazmış olduğu “Mirasyedi” başlıklı yazısının hesabı sorulur. Mirasyedi olduğu anlaşılan bu zengin adam, neden böyle bir yazı yazdığını öğrenmek isterken Meddah Efendi bir yolunu bularak konaktan kaçır ve matbaaya geri döner. Daha sonra ise mirasyedilerin akıllarını kaybetmiş adamlar olduklarını tekrar eder (S. 9 s. 1-3). Meddah Efendi’nin başından geçen bu olay, mizah gazetelerinin toplumun hemen her kesimine ulaştığını ve bir o kadar da dikkate alındığını göstermektedir.

Bu dönemde, mirasyedilerin paralarını bitirme yollarından birisi de kumara kendilerini kaptırıp elde avuçta ne varsa kaybetmeleridir ki gazete içerisinde kumar oynayan mirasyedilere de değinildiği görülmektedir (S. 24 s. 1). İnsanın var olduğu hemen her devirde görülen ve kısa yoldan maddi kazanç elde etmek isteyenlerin başvurduğu bir oyun olan kumar, yine her devirde eleştirildiği gibi Tanzimat Dönemi’nde de eleştirilere uğramıştır. Oynayan kesimi, kısa sürede maddi ve manevi olarak çöküntüye uğratan kumar, mizah gazetelerinde de ele alınmıştır. Gazetede birçok toplumsal konuya değinildiği gibi kumar konusunda da fikir beyan edildiği görülmektedir. Gazetenin 24. sayısındaki bir bölümde, kumarın ne olduğu, ne denli kötü olduğu ve hayatları ne dereceye kadar mahvettiği şöyle ifade edilmektedir:

*“Ehâd-ı nâs beyminde oynanılan lu’biyâtın eşna’ı kumar denilen habîsdir.
Çünkü kumar: Müptelasını ân-ı vâhidde kalır, ahmere muhtaç eder.
Kumar: Öyle bir mel’undur ki alışanların hânmiânlarını az bir zaman içinde mahv ve perişan eyler.
Kumar beliyyesine duçar olarak sürücülüğe kadar tenezzül etmiş kaç mirasyedi biliriz ki her biri vaktiyle hakikaten zengin denilecek bir raddede idiler.
Binaenaleyh müptela oldukları işbu beliyyesiyle mahv olup gittiler” (S. 24 s. 1)*

Gazetede kumara yönelik yapılan bu tanım ve açıklamalardan sonra ise 1875 yılında Beyazıt Meydanı’nda türeyen birtakım kumarcılardan bahsedilmektedir. Bu kumarcılar, “evvel tablaların üzerine tütün tabakası ve şeker gibi şeyler koyarak ve birtakım halkı başına toplayarak – ötekini berikini – aldatıp paralarını almakta ve bu suretle birçok fakir ve fukarayı – hususiyle çocukları– azrâr etmekte idiler” (S. 24 s. 1). Bu şekilde halkı kandırıp paralarını alan kumarcılar, küçük paralar ile bu işi yapıyor görünseler de zamanla bu işin çığırından çıkabileceğinin ifade edildiği yazının devamında bir tedbir alınması istenilmektedir (S. 24 s. 1). Böylece mizah gazetelerinin aslında toplumsal meselelerle ilgilenerek farkındalık yaratma çabası içinde olduğu da görülmektedir.

Kumarın toplumsal çarpıklığa neden olduğu bir diğer tarafı ise oynanan oyunlardan sonra yaşanan kavgalardır. Meddah Efendi, bir gün Beyazıt Meydanı’nda bir kavgaya denk gelir ve ayırmak isterken kendisinin de birkaç darbe aldığını belirtir. Sonrasında ise bu kavganın nedenini şöyle açıklar: “Kavga edenlerden birinin kumar tablacısı, diğerinin de ahâd-ı nâsdan birisi olduğunu ve kavganın kumar esnasında sen alacaktın ben alacaktımdan neş’et eylediğini öğrendim. O acı ile Allah belalarını versin diyerek güç hâl ile matbaaya kapağı attım. Attım amma

nasıl attığımı ancak ben bilirim” (S. 28 s. 1). Kumar kavgaları, gürültüleri o dönemle kalmayıp günümüzde de sıkça karşılaşılan bir durum olarak devam etmektedir.

Meddah'ta, kumarın toplumsal boyutta incelenmesi dışında bir de dönemin moda olan kumar oyunlarına değinilmektedir. Beyoğlu'ndaki mağazalarda bezik markası satıldığı haber edilmektedir. *Meddah*'taki tanımına göre bezik, “*dört deste iskambil kâğıdıyla oynanır bir nevi kumara denir*” (S. 1 s. 3). Bezikle ilgili verilen bu kısa bilgiden sonra oyunun 1875 yılında İstanbul'un en moda kumar oyunlarından biri olduğu belirtilmektedir (S. 1 s. 2-3).

Yanlış batılılaşmanın temsilcisi alafranga tipler ve dönemin mirasyedilerinin eğlence hayatı da sıkça eleştirilen konulardan biri olmuştur. Beyoğlu, geçmişten günümüze İstanbul'un Batı'ya açılan kapılarından biri olmakla birlikte, eğlence sektörünün de her zaman en yoğun olduğu bölgelerdendir. Beyoğlu, gazino ve meyhaneleriyle ve burada yaşanan olay ve kavgalarıyla sürekli eleştirilerin odağında olmuştur. Toplumsal bir sorun teşkil eden bu durumla ilgili *Meddah* gazetesine okuyucu mektubu şeklinde iki yazı gelmiş, bunlar gazetede “Aynen Varaka” olarak yayımlanmıştır. Yayımlanan iki yazıda aktarılan olaylar, 1875 yılı Paskalya zamanında gerçekleşmiş olup olayların başrolünde Rum ve Ermenilerden ziyade batı özentisi Türkler görülmektedir. Olayların ilkinde Beyoğlu'ndaki bir gazinoda üç arkadaşın çıkardığı taşkınlıklardan bahsedilirken bu olayın abartılacak kadar büyük olmadığı ve bundan daha büyük vakaların yaşanıldığı da söylenmektedir (S. 19 s. 3). Gazeteye gelen ikinci mektup yine Beyoğlu meyhanelerinde yaşanan tatsız bir olayı ele almaktadır. Olayda, eğlenebilmek için kollarındaki saatleri meyhanede oturan bir adama satan iki arkadaşın, sonrasında saatlerini sattıkları adam ile arkadaş olmaları ve bu adamı sarhoş ederek parasını ve saati çalarak kaçmaları anlatılmaktadır (S. 20 s. 3).

Görsel.2. *Meddah*'ın İlk Sayısından Renkli Bir Karikatür.

Hak dostum! Hak!

Mizah gazetelerinin geçmişten günümüze kadarki süreci bir bütün olarak incelendiğinde öne çıkan tespitlerden birisi de gazete ve dergicilerin birbirleri ile giriştikleri kalem kavgalarıdır. Süreli yayınların, “aralarında giriştikleri polemğin akla gelen nedenlerinden birisi tiraj kaygısından hareketle rekabet içinde olmalarıdır” (Özdiş, 2010: 132) ki Osmanlı sınırları içerisinde okuryazar oranının o yıllarda durumu gözler önüne getirildiği zaman bu az sayıdaki okuyucu kitlesini her bir gazete sahibi kendi gazetesinin bir okuyucusu yapmak için çabalamak zorundadır. Tirajı düşük olan gazetelerin mali açıdan sıkıntı yaşayacağı açıktır. Bir de bunun yanında “tiraj”, reklam verme açısından teşvik edici bir role sahiptir (Özdiş, 2010: 132-33).

Meddah gazetesinde, dönemin gazetelerine ve bunların imtiyaz sahiplerine yönelik “Bizim gazetecilerin hepsi menfaat-i zâtiyyelerini düşünürler. ‘Akılları, fikirleri oradadır... Başka şeye kulak vermezler” (S. 20 s. 2) şeklinde genel bir eleştiri olmakla birlikte, daha çok gazete sahiplerine ve içeriklerine yönelik özel eleştiriler bulunmaktadır. Gazetede; *Basiret*, *Sadakat* ve *Şark* daha ön planda olmak üzere *Kamer*, *Mecmua-ı Maarif*, *Letaif-i Asar*, *Lâ-Türkî* ve *Etfâl* gazetelerine sataşmalar sıkça görülmektedir. *Meddah*’ın ilk sayısındaki karikatürden dönemin gazeteleriyle polemğe girileceği anlaşılmaktadır. “Hak dostum! Hak!” altyazısı ile verilen bu karikatürde, elinde *Meddah* gazetesini tutan sakallı ve fesli bir adam, muhtelif gazeteleri temsil eden sekiz kişiye karşı, bir sandalyede oturur şekilde tasvir edilmiştir. Bu kişilerden birinin üzerinde Yunan harfleri ile “*Neologos*” yazmaktadır ki *Neologos*, dönemin Rumca yayımlanan gazetelerinden biridir. Diğer kişinin üzerinde ise Latin harfleriyle “*La Turq*” yazmaktadır. Geri kalanların üzerlerinde ise Arap harfleri ile *Basiret*, *Letaif-i Asar* ve *Şark* yazıları görülmektedir (bkz. Görse1.2). Karikatürden de anlaşılacağı üzere *Meddah*’ın imtiyaz sahibi, daha ilk sayısından itibaren devrin ünlü gazetelerine meydan okumaktadır.

Basiret, *Meddah* içerisinde en çok eleştiriye maruz kalan gazete olarak göze çarpmaktadır. *Meddah*’ta, çeşitli yönleriyle eleştirilerin odağında olan *Basiret*’in öncelikle yalan haberleri sayfalarına taşıdığı, hatasını gördüğünde ise hemen ertesi gün çıkartılacak nüshada bunu tashih ederek kendine göre bir yol bulduğu eleştirisi yapılmaktadır (S. 20 s. 2). Gazetelerin yanlarında verilen ilaveler, *Basiret*’in zamanında sıkça eleştirdiği bir konu iken kendisinin de zamanla bu eleştirilerini göz ardı edip para kazanmak için ilave çıkartmaya başlaması *Meddah*’ın bir diğer eleştiri konusudur. Bu eleştiri yapılırken de “*Evvvel zaman içinde bir Basiret var imiş! Bu Basiret bir gazete imiş. Her ne kadar pek çok defalar basireti bağlanmış ise de yine akli başına gelmemiş*” (S. 21 s. 2-3) şeklinde masal formundan faydalanılmıştır.

Yalan haberler yapıp kendi eleştirdiği duruma düşen *Basiret*’in *Meddah* Efendi tarafından bir de hırsızlıkla itham edildiği görülmektedir. Bu itham, şu cümlede açıkça görülmektedir: “*Basiret gibi eğlence gazetecisi olmadığım için vilayet gazetelerinden havadis çalmaya imkân yok.*” (S. 9 s. 1). *Basiret*’in bir satış stratejisi ile nüshalarının dilenciler tarafından satılması, temsili iki arkadaşın aralarındaki muhavere ele alınmıştır. Bu muhavere, Köprübaşı’ndaki dilenci kılıklı bir adamın elinde *Basiret* ile “*Allah rızası için gazete alın*” diyerek yalvardığı konuşulup mizahi bir yolla eleştirilmektedir (S. 3 s. 2-3). Bu mevzu, gazetenin 9. sayısında “*Basiret’e Teşekkür*” başlığı altında tekrar gündeme getirilmiştir.

Dilencilere gazete sattırılması hadisesiyle ilgili eleştirilerin *Basiret* sahibinin dikkatini çektiği ve bu duruma müdahale ettiği, *Meddah*'taki “*Mahud dilenciye gazete verilmemesini ve verilecek olur ise edebiyat satması için kendisine tembih olunmasını adamlarına emretmişsin!!*.” (S. 9 s. 4) ifadelerinden anlaşılmaktadır. *Meddah* Efendi, yazının devamında *Basiret* sahibine, “*Eğer ki dinlemez ise*” sataşmalarına devam edeceğini bildirmektedir.

Meddah Efendi'nin *Basiret*'ten sonra en çok sataştığı gazete *Sadakat* olmuştur. *Meddah*'ın *Sadakat* ile ilgili eleştirileri daha gazete yayın hayatına girmeden başlamıştır ki bu ilk eleştiri yazısı, gazetenin ismine yöneliktir. *Meddah* Efendi, yazısında, gazeteye koyulan isimle alay eder. Sözlükleri karıştırarak sadakatin hangi anlamlara geldiğini söyler ve gazeteyle zikrettiği anlamları bağdaştıramayıp isim konusunun tekrar ele alınmasını önerir (S. 7 s. 2-3). *Sadakat* gazetesi, yayın hayatına giriş yaptıktan sonra ise bu defa ilk sayısında eleştirilerin odağı olmuştur ki bu eleştiri, *Meddah* Efendi ile Abalı Baba arasındaki bir muhavereye ele alınmaktadır. Muhaverede *Sadakat*'ın mukaddimesi Abalı Baba tarafından okunurken sürekli *Meddah* Efendi araya girmek ister. Abalı Baba ise ironik bir şekilde “*Sus! Daha çocuktur. Biçarenin şimdiden gözünü korkutma!*” (S. 18 s. 1) ifadeleriyle *Meddah* Efendi'yi susturur, ancak bu ironi, gelecek sayılarda yapılacak olan *Sadakat* eleştirilerinin bir altyapısını oluşturur. Eski haberleri yeni gibi okuyucuya sunmaları da nâşir tarafından sert bir şekilde eleştirilir ve “*Bugünü yarım, yarımı bugün yazan gazetenin millete, devlete ne faydası olabilir?*” (S. 25 s. 3) sorusu ile yazı sonlandırılarak *Sadakat* okuyucusuna açık kapı bırakılır.

Meddah'ın eleştirilerine maruz kalan diğer gazeteler ise *Şark*, *Kamer*, *Mecmua-ı Maarif* ve *Etfâl*'dir. *Şark* gazetesinin saçma haberler yaptığı, bir muhavere içerisinde *Meddah* Efendi tarafından dile getirilirken (S. 12 s. 1-2) diğer bir yazıda *Şark*'ın *Lâ-Türkî*'den yaptığı bir tercüme ile Rum ili ahalisini ayaklar altına aldığı okuyucuya verilir (S. 9 s. 3). 12. sayıda *Kamer*'in, 16. sayıda *Mecmua-ı Maarif*'in haberleriyle alay edildiği görülmektedir. Tahsin Efendi'nin, *Etfâl* adlı süreli çocuk yayını başlangıçta kâr amacı gütmeyen 10 paraya satması, sonraları ise fiyatını 20 paraya çıkarması, *Meddah* tarafından “*Gazetenin asla kâr amacı gütmeyeceği*” söylenerek tarizli bir ifadeyle eleştirilmektedir (S. 30 s. 2).

Dönemin diğer gazeteleriyle sıkça kalem kavgasına girerek gazetenin tirajını yükseltme furyasına *Meddah*'ın da katıldığı görülmektedir. Tiraj kaygısının yanında bir diğer polemik sebebi ise şahsiyetle uğraşmadır ki bu da kişisel çekişme ya da çatışmalar olarak ifade edilmektedir. Şahsiyete saldırının cezası ise gazetelerin kapatılması olmuştur (Özdiş, 2010: 133). Özdiş'in de ifadeleriyle “*Yazarların birbirleriyle yaptıkları polemiklerin düzeyi oldukça ağırdır. Küfür düzeyinde olmasa da ona yakın olduğu belirtilebilir.*” (2010: 133).

Meddah'ta zaman zaman şahsiyete yönelik yazılar da görülmektedir. Burada ele alınabilecek ilk isim *Basiret* gazetesi sahibi Ali Efendi'dir. Çoğu gazeteci gibi *Meddah* gazetesi sahibi de sürekli olarak fakirlikten dem vururken Ali Efendi'nin gazetecilik ile kendine bir konak yaptırması sorgulanır (S. 19 s. 1-2). Diğer taraftan Ali Efendi'nin insanlara düşmanlık güden, kin besleyen, yani garazkâr bir insan olduğu söylenmektedir (S. 16 s. 1). Bir diğer şahsiyet eleştirisi ise *Meddah* Efendi ile Abalı Baba arasındaki bir muhavereye, *Şark* gazetesi

sahibi Çukoy Burdiyano'ya yapılmaktadır. Muhaverede, Şark'ın yayın hayatından çekilmesiyle ilgili olarak "Lakin Çukoy Burdiyano gazetesini böyle kapadığına pek isabet etti. İnşallah bu işsizliğinden istifade ederek Türkçeyi olsun biraz tahsil ve fikrini tashih eder" (S. 16 s. 2) denilip yazının devamında "Lisan bilmeden gazete yazmak bizim memleketin modasıdır... Bu Burdiyano gazete yazar amma yazdığı şeyin hangi lisanda olduğunu kendisine sorulsa o bile cevabında aciz kalır. Hatta cumartesi günü Şark'ta bir cümle var idi ki kime okutsa mutlaka Çince zanneder" (S. 16 s. 2) denilerek Çukoy Burdiyano'nun dil hâkimiyeti üzerine görüş bildirilmektedir.

Tanzimat Dönemi mizah gazeteleri, sayfalarında gazete ve gazetecilerin yanı sıra çeşitli meslek gruplarına da yer verdiği için şikâyetçi olunan konularda başvurulan bir mecra olmuştur. Çeşitli gazetelerde, bazı meslek gruplarına yönelik eleştiriler bulunmakla birlikte, *Meddah* gazetesinde doktor, dişçi, sarraf, saatçi, seyis, müvezzi, ayakkabıcı vd. mesleklerle yönelik eleştirilerin daha ön planda olduğu görülmektedir.

O dönemde, dişçilerle ilgili pek çok eleştiri bulunmakla beraber, bunların başında dişçilerin kendilerini Avrupa hükümdarlarının dişçisi olarak tanıtmaları gelmektedir. *Meddah*'ın 5. sayısında, kendisini farklı tanıtan dişçilerin üstüne üstelik bir de insanların sağlam dişlerini çektiği kinayeli bir üslûpla anlatılmıştır. Gazete içerisinde bu yazı bir fıkra ile de desteklenerek okuyucuya aktarılmıştır. Fıkroda, köyün birine giden bir adamın diş ağrısı ile nalbandın birisine diş çektirmesi anlatılmaktadır (S. 5 s. 3). Buradan hareketle, dönemin dişçilerinin haber vermeden aniden diş çeken nalbantlara benzetildiği söylenebilir. Dişçilerin eleştirildiği bir diğer nokta ise "her köşe başına birer levha" (S. 4 s. 3) asmaları olmuştur.

Devrin bazı doktorlarının para almadan kesinlikle hasta tedavi etmedikleri *Meddah* Efendi ile Abalı Baba arasındaki bir muhaverede karşımıza çıkmaktadır. Muhaverede, Abalı Baba'nın hastalanıp tedavi için doktor çağırdığı, ancak parası olmadığı için doktorun tedavi etmeden gittiği, bir başka doktorun ise çağrıya kulak verip kendisini ücretsiz tedavi ettiği anlatılmaktadır (S. 21 s. 1). Bu da toplumsal bir sorun olarak halkın tam anlamıyla tedavi alamadığını ortaya koymaktadır.

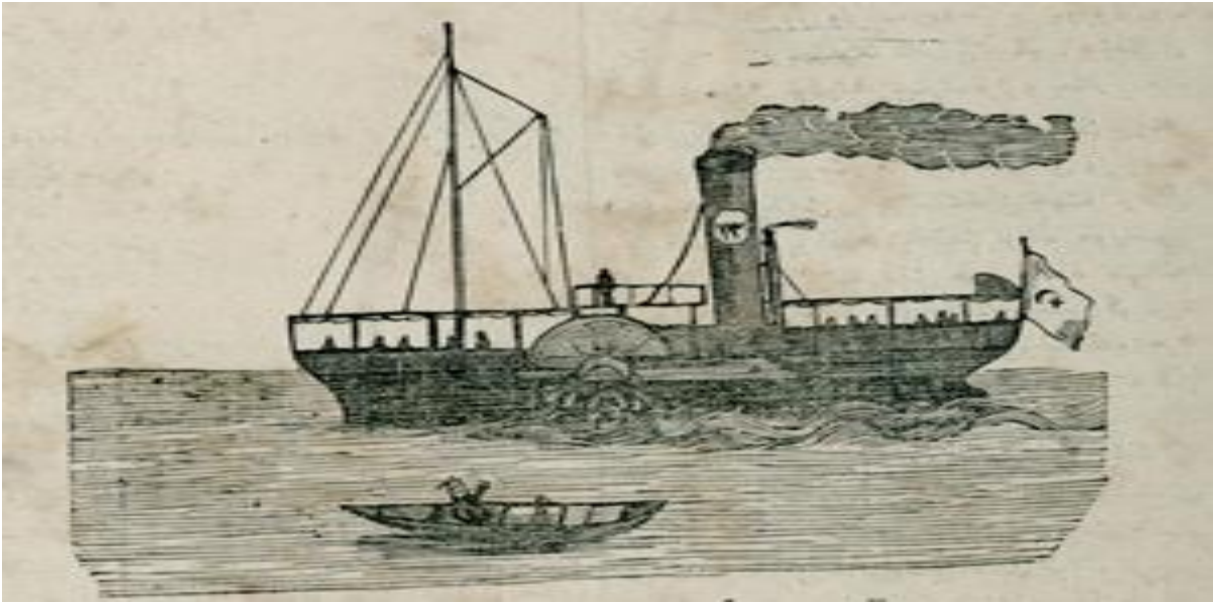
Halkın fazlaca şikâyetçi olduğu ve sıkça eleştirilen bir diğer meslek ise sarraflıktır. Sarraflar, sürekli olarak halkı kandırmaları ve halka verdiklerinden çok daha fazla para almaları ile gündemdedir. Abalı Baba, bir muhaverede *Meddah* Efendi'ye gaddar bir sarraf ile paraya sıkışan bir adamın hikâyesini anlatmaktadır. Paraya sıkışan bu adam nereye gitse eli boş döner ve en son çareyi sarrafta bulur. Adamın sarraftan doksan lira alması üzerine sarraf, bu adama "Doksan liraya mukabil on gün vade ile yüz yirmi lira vermeye bir senet" (S. 26 s. 2) imzalatır. Bu bağlamda, *Meddah* Efendi ile Abalı Baba'nın arasında sarraflar ve sarraflık üzerine bir muhavere geçmektedir. Gazetenin 26. sayısında yapılan sarraf eleştirisinin üzerine, aynı hafta paraya sıkışan gazetenin imtiyaz sahibi *Meddah* Efendi'nin bir sarrafa başvurduğu, ancak yazıyı okuyan bir sarraf tarafından kendisine para verilmediği (S. 27 s. 1)

görülmektedir. Bu durum, yine dönemin mizah gazetelerinin hangi kesimlere ulaştığını ve yapılan eleştirilerin yerini bulduğunu göstermektedir.

Bahsi geçen eleştirilerin dışında, gazetenin “Bıktık Usandık” adlı bölümünde, “Paralarımızı alıp saatlerimizi bozan saatçilerden” (S. 4 s. 3), “Dar potin yapıp ayak nasırına sebep olan kunduracılardan” (S. 4 s. 3), “Birtakım yapma mektuplarla gazetelerini dolduran gazetecilerden” (S. 20 s. 3) vb. şeklinde toplumsal eleştiriler de yapılmıştır. Osmanlı halkının pek çok toplumsal çarpıklıktan şikâyetçi olduğu, gazetenin “Bıktık Usandık” vb. bölümlerinde görülmektedir.

Gazetenin içeriğinde yer alan eleştirel unsurlardan biri de toplu taşıma sistemidir. İlk mizah gazetelerinin hemen hemen tamamında İstanbul’daki toplu taşıma sisteminin eleştirildiği görülmektedir. Toplu taşımalar üzerine yapılan en sık eleştirilerden birisi vapur seferlerinin yavaşlığıdır (Özdiş, 2010: 188). Vapur seferlerinin yavaşlığı daha çok yazılarda karşımıza çıkmakla beraber, zaman zaman karikatürlerde de boy göstermektedir. *Meddah* gazetesi içerisinde, sorunun bir karikatürle alaya alındığı görülmektedir. Karikatürde, Şirket-i Hayriyye vapurunun yanında giden bir kayık görülür ve kayıkçı bağırarak “Şu vapuru geçersen bir kuruş bahşişin var mı?” (bkz. Görsel.3) der. Burada görsel kullanılarak alaycı bir şekilde vapurların yavaşlığına dikkat çekilmektedir.

Görsel.3. *Meddah*’ın 3. Sayısından Bir Karikatür.

Şu vapuru geçersen bir kuruş bahşişin var mı?..

Şirket-i Hayriyye, “Boğaziçi’nde yolcu taşımak amacıyla kurulan ilk yerli anonim şirket” (Akyıldız, 2010: 201) olma özelliğine sahiptir. Sultan Abdülmecid Dönemi’nde onaylanıp uygulamaya konulan bu deniz taşımacılığı, her ne kadar “Boğaziçi’nde oturanların şehre geliş gidişlerini kolaylaştırmak” (Akyıldız, 2010: 201) için kurulmuş olsa da zamanla bu vazifesinden uzaklaşarak insanların hayatlarını zorlaştırmaya başlamıştır.

Vapurlarda “sunulan hizmetlerin kalitesizliği yanında pahalı ve gayr-ı insani olması çok rahatsız edici bulunur.” (Özdiş, 2010: 188). Vapurların pahalılığı da bu dönemde eleştirilen önemli konulardan birisi olmuştur. Aşağıdaki örnekte Beşiktaş’a gitmek isteyen bir yolcu ile biletçi arasında bir muhavere geçmektedir. Bu muhavere Şirket-i Hayriyye vapur biletlerinin pahalılığından şikâyet edilmektedir.

“(Dokuza çeyrek kalarak Üsküdar İskelesi’nde hareket iden vapur içinde Beşiktaş’a çıkacak bir yolcu ile biletçi beyninde muhavere)

Yolcu – Şunu al da Beşiktaş’a bir bilet ver.

Biletçi – Efendim on para daha vereceksiniz.

Yolcu – Hayır. İstanbul’a gitmeyeceğim, Beşiktaş’a çıkacağım.

Biletçi – İşte onun için ya... İstanbul’a çıksanız otuz para alırdım.

Yolcu – Canım, Beşiktaş daha yakın. Buraya daha çabuk geliyorsunuz, bakılırsa asıl buradan otuz para almalı.

Biletçi – Nizamımız böyle.

Yolcu – Canım, Beşiktaş ahalisini hiç mi sayıyorsunuz? Oraya sevabınıza mı uğruyorsunuz? Yoksa orası karantinalı da bu on para fazla oraya çıkmamaklığın ceza-yı nakdisi mi?

Biletçi – Bilmem, nizamımız böyle.” (S. 10 s. 3)

Bir başka yazıda ise Şirket-i Hayriyye vapurları içerisinde satılan suyun hem pahalılığı hem de kalitesizliğine vurgu yapılmaktadır:

“Şirket-i Hayriyye vapurlarında suyun bardağı on paraya satıldığı hâlde yine içilmez derecede acı oluyor. Niçin?” (S. 19 s. 3)

Vapurların çifte standart uyguladığına dair bazı görüşler de göze çarpmaktadır.

“Şirket-i Hayriyye’nin Boğaziçi’ne işleyen vapurlarında oldukça nezaket görülüyor da Üsküdar’a işleyen vapurlarda buna dikkat edilmiyor. Niçin?” (S. 19 s. 3)

Zaman zamansa vapurların gelen yolcuları beklemediğine dikkat çekilmektedir.

“Geçen gün İstanbul’a gelmek üzere Beşiktaş iskelesine gelmiş idim. Vapur henüz kalkmak üzere idiğinden koşarak yetişmek istedim. Vapurun kaptanı olan adam benim koşmakta – hem vapura yetişmek için koşmakta – olduğumu anladığı hâlde hiç vazife edinmeyip ve yarım dakika beklemek bile hatırıma gelmeyip kalktı gitti” (S. 26 s. 3)

Gazeteye bir okuyucu tarafından gönderilen mektupta, Şirket-i Hayriyye vapurlarının sefer sırasında kıyıya yanaşmalarındaki nizamsızlık ve halkın beklerken çektiği birtakım sıkıntılar Meddah Efendi’ye şikâyet edilmektedir. Meddah Efendi ise bu mektuba karşılık ironik bir cevap vermektedir (S. 4 s. 3).

Gazetede, vapurların güvensiz ve kontrolsüz olduğuna da dikkat çekilmektedir. Bir yazıda, vapurdan inen iki arkadaşın arasında geçen muhavere görülmektedir. Bu muhaverede kavga eden kişi, başına gelen olayı arkadaşına anlatmaktadır. İki arkadaş arasındaki konuşma, Karagöz ile Hacivat muhaverelelerini anımsatmaktadır (S. 1 s. 3).

Şirket-i Hayriyye vapur hizmeti döneminde, zaman zaman vapurların fazla yolcu almasından dolayı insanların “tıkış tıkış”, “üst üste” gitmeleri tahammül sınırlarını zorlayacak düzeye gelmiştir (Özdiş, 2010: 189). Yine Meddah Efendi ile Abalı Baba arasında geçen bir muhavere, kalabalık yüzünden insanların “köşe kapmaca oynar gibi vapurda oturacak yer arama[ktan]” (S. 28 s. 2) etrafı izleyip eğlenmeye vakitleri kalmadığı konuşulmaktadır. Bunun üzerine bir de “O kahvecilerin, limonatacıların iz’âcı yok mu? Artık çekilmez dert... Vakıa Boğaziçi pek muntazam ve fevkalâde temaşaya şayan idi ise de ne çare eğlenmeye, seyretmeye vakit bulamadık...” (S. 28 s. 2) denilerek vapurla ilgili rahatsızlıklar dile getirilmektedir.

Gazetede, vapur müşterilerinin yanı sıra bir de vapurda çalışanların sorunlarının dile getirildiği görülmektedir. Burada zikredilebilecek ilk örnek, Şirket-i Hayriyye işletmesinde memur olan bir kişi ile arkadaşı arasında geçen bir muhavere. Muhavere memur, işletme sahipleri tarafından kendilerine yapılan haksızlıkları dile getirir. Memur, yapılan haksızlıklar sonucunda ay sonunda zaman zaman para kazanmayı bırakın, işletmeye kendilerinin para vermesi gibi bir durumun oluştuğunu söyler (S. 2 s.4). İkinci örnekte ise bu sefer bir yolcu ile vapur çalışanının arasındaki muhavere vardır. Burada kara mizah yolu ile Şirket-i Hayriyye’nin eleştirildiği görülmektedir. Vapur çalışanının titrediğini gören bir yolcu, çalışanın yanına gelerek neden titrediğini sorduğunda vapur çalışanı, kendilerinin bulunduğu kamaradaki sobaların kaldırıldığını söyleyip şikâyet eder. Bunun üzerine yolcu, önce israfın haram olmasına değinir, sonrasında ise şirketin tasarruf ederek daha çok para kazanması lâzım geldiğini ironik bir dille eleştirir (S. 6 s. 4).

Meddah’ta, Şirket-i Hayriyye vapurlarının İdare-i Aziziye vapurları ile karşılaştırıldığı da görülmektedir. Bu karşılaştırma, Şirket-i Hayriyye’nin vapur saatleriyle ilgili ilan parayla satıp İdare-i Aziziye’nin ilanları ücretsiz vermesi üzerine yapılmıştır (S. 24 s. 1-2).

Gazetede işlenen toplumsal sorunlardan biri de atlı tramvaylardır. “İstanbul’da 1869 yılında kurulan Dersaadet Tramvay Şirketi’nin ilk tramvayı atlıydı ve sahibi Konstantin Karapano Efendi’ydi.” (Emiroğlu, 2001’den akt. Özdiş, 2010: 87). İnsanlara bir nevi kolaylık olması için kurulan bu işletmenin, dönemin mizah gazeteleri incelendiği zaman hizmette yaşanan çarpıklıklar, insanların sağlıkları ile oynanması, hayvanlara eziyet derecesinde zarar verilmesi gibi önemli sıkıntılardan dolayı kuruluş amacından uzaklaştığı söylenebilir.

Atlı tramvayların ilk ve en önemli sıkıntılarından birisi insanların hayatını hiçe saymasıydı. O dönemde, “kopmuş kollardan, bacaklardan, sakat kalan ve ölen insanlardan” (Özdiş, 2010: 86) sıkça söz edilmekteydi. Tanzimat Dönemi mizah gazetelerinde sıkça karşımıza çıkan bu durum, zaman zaman karikatürlere de yansımıştır. Atlı tramvay hizmetinde yaşanan sorunlarla ilgili Meddah’ta yer alan bir muhavere iki kişi söze şöyle başlamaktadır:

— İşittiniz mi? Tramvay geçen gün yine bir adam çiğnemiş!

— Yine adam mı çiğnemiş? Tuhaf, öyle ise bu kumpanya artık insan kasaplığından kurtulamayacak vesselam.” (S. 4 s. 2)

Örnekte de görüldüğü üzere İstanbul'da bu sorunla sıkça karşılaşılmaktadır ve artık bu kazaların olağan bir hâl alma yolunda ilerlediği görülmektedir. Atlı tramvay seferlerinde sıkça karşılaşılan ve seyislerin en çok şikâyet ettikleri durumlardan biri, kendilerini nizamsızlığa yönlendiren idare memurlarıdır. Gazetede bir muhavere örneğinde, müşteri ile seyis arasında geçen bir hadise görülür. Müşteri, seyise normal ücretinden daha az bir ücret karşılığında götürmesini teklif eder ve seyis bunu kabul eder, ancak bunun kimse tarafından duyulmaması gerektiğini de müşteriye tembih eder (S. 13 s. 3).

Gazetede bazı bölümlerden anlaşıldığı üzere, atlı tramvaylarla ilgili sorunlar yalnızca yolcu ve seyislerde görülmemektedir. Tramvay idaresi de birtakım sorunlarla karşı karşıya kalmaktadır. Tramvay idaresi tarafından en çok dile getirilen sorunlardan biri, şirketin zarar etmesidir. Halk da buna tepki vermek için *“Tramvayın bir dakika arabaları boş kalmıyor da yine zarar ediyor deniliyor. Niçin?”* (S. 19 s. 3) sorusunu sormaktadır. Tramvay idaresi ise zararının kapanması için sürekli zam yapma zarureti ileri sürmektedir (S. 4 s. 2-3).

Dikkati çeken sorunlardan bir diğeri de günümüz faytonlarında atlara yapılan eziyetlerin bir benzerine dönemin atlı tramvaylarında rastlanmasıdır. *Meddah* gazetesine gönderilen bir okuyucu mektubu bunu açıkça gözler önüne sermektedir:

“Şimdiye kadar gazetelerin kâffesinde sürücüler hakkında pek çok şikâyetler görüldü, lakin hiçbirine kimse kulak asmadı. Buna şehir emaneti memurları da dikkat etmiyorlar mı? Ne yapıyorlar? Pek bilemez isem de rast gelmekte olduğum sürücü bargirlerine pek ziyade acıyorum. O herifler para için hayvanlara verdikleri eziyeti hiçbir şey gibi görüyorlar. Hatta geçen cumartesi günü ayağı kırılmış olduğu bir şey ile sarılarak üstüne de hayli yük yükletilmiş bir hayvan gördüm ki hayvanın yürümeye mecali olmayışına o derece acıdım, o kadar müteessir oldum ki tarif edemem. Hatta bu varakayı yazmaya bile o biçare hayvanın hâli sebep oldu.

Bu cihet şehir emanetinin vazifesi olduğundan nazar-ı dikkati celb ederim” (S. 30 s. 2)

İstanbul'da toplu taşıma için kurulan bir diğer şirket, Üsküdar Omnibüs Şirketi'dir. *“Omnibüs iki veya dört at tarafından çekilen, toplu taşımacılığa elverişli, büyük arabalara verilen isimdir”* (Engin, 2007: 169). Vapur ve atlı tramvaylarda görülen sıkıntıların benzerlerine omnibüslerde de rastlanmaktadır. Bu sıkıntılar da hâliyle mizah gazetelerine konu olmuştur.

Meddah Efendi'nin deyimiyle Omnibüs Şirketi, ilk kurulduğu zamanlarda *“nizamı tamamıyla muhafaza etmekte ve halkın nazar-ı rağbetini oldukça kazanmakta idi”* (S. 10 s. 3), ancak bu gidişatını sürdüremeyip *“aradan zaman geçtikçe bu intizamdan, bu rağbetten eser kalmamağa başladı”* (S. 10 s. 3). Omnibüslerle ilgili gazeteye F. H. imzalı bir okuyucu mektubu gelmiş ve bu mektupta, yaşanan bir vaka anlatılmıştır:

“Geçen gün İskele'den Bağlarbaşı'na çıkacak olan bir arabada Selamsız'a gidecek yalnız iki erkek bulunur. Ve arabanın Bağlarbaşı'na kadar gideceği temin edilerek oraya gidecek genç bir kadın dahi içeri alınır. Arabanın Selamsız'a muvaseletinde oraya çıkacak olan adamlar çıktıktan sonra biletçi tarafından biçare kadıncağıza inmesi dahi ihtar olunur.

Kadın her ne kadar Bağlarbaşı'na kadar çıkacağı temin edilerek alındığını ve orada bir uşak bekleyip kendisini hanesine kadar götüreceğini, binaenaleyh Bağlarbaşı'na gidilecek yolları bilmediğini merhum biletçiye makam-ı ricada söyler ise de biletçi “Bir kişi ile Bağlarbaşı'na araba çıkmaz. Nizamında yoktur” diyerek fakir kadını indirir. Biçare de yolları

bilmediği cihetle mahzun ve mükedder bir hâlde sokağın ortasında kalır. Nihayet oradan geçmekte olan bir iki kadın, bunun hâlini anlayarak beraberlerinde Bağlarbaşı'na kadar götürürler.

Şimdi bu gibi hâlât-ı gayr-ı lâyıkânın zuhurundan kumpanya haberdar mıdır? Zanneder isem böyle şeylerin vuku'ını istemez. Hiç şüphe etmem ki şirket üç para kazanmak için Bağlarbaşı'na kadar gidecek diye adam ayartıp yarı yolda bırakmak hilesine tenezzül etmez. Bu gibi hâller bir gün için kâr olur ise de ondan tevellüd edecek rağbetsizlik ve onun da tevlid edeceği münasebetsizlik o kârdan yüz bin derece zararlıdır. Seyislere bu babda tenbihatın icrasını şirkete halisane ihtar ederim.” (S. 10 s. 3)

Yine Meddah Efendi ile Abalı Baba'nın bir muhaveresinde, toplu şekilde Dersaadet Tramvay Şirketi, Şirket-i Hayriyye ve Üsküdar Omnibüs Şirketi'nin genel sorunlarına değinildiği görülmektedir. Bu şirketlerin açgözlülükleri, insanları kandırmaları, fakirlerden para almadan onları taşımayıp insafsızlık ettikleri gibi konular muhaverede gündeme getirilir (S. 23 s. 1-2). Bu bağlamda, Tanzimat Dönemi'nde başta halk ve çalışanlar olmak üzere herkesin toplu taşımaldan ve yönetimlerinden şikâyetçi oldukları söylenebilir. Kısacası, zikredilen şirketlerin tek amaçlarının para kazanmak olması, müşterilerini, çalışanlarını ve hayvanların canını hiçe saymaları, dönemin mizah gazetelerine sıkça konu olmuştur.

1875 yılının Ocak ayında, Sultan Abdülaziz devrinde açılan ve dünyanın en eski demiryolu tünellerinden birisi olan Galata Tüneli hakkında da *Meddah*'ta yazılar yazıldığı görülmektedir. Yazıların ilki, bir İstanbullu ile taşralı arasında geçen muhavere şeklindedir. İstanbullu, Frenklerin icadı olarak nitelendirdiği Galata Tüneli'ni övgüyle anlatırken taşralının böyle bir yeniliğe karşı kayıtsız kalmasına şaşırır. Nedenini öğrenmek isteyince de taşralı şöyle açıklar:

“Dur sana anlatayım. Bu dediğim memleketlerde yani Rum ilinde bazı seneler o kadar çok kar yağar, o kadar çok kar yağar ki insan gözüyle görmedikçe mümkün değil, derecesini tayin edemez. İşte o yağan karlar sokakları, evlerin kapılarını, dükkânların önlerini örter. Oralardan ne araba ile ne yayan ve ne de hayvan ile geçmek mümkün olamaz. Hane sahipleri ile dükkâncılar evlerine, dükkânlarına girip çıkabilmek için evler, dükkânların önlerindeki karları delip bu Galata deliği gibi delik açarlar. Herkes oradan girip çıkmaya başlar. Karlar erimeye başlayınca delikler de bozulur!” (S. 6 s. 3)

Taşralıya göre Galata Tüneli'ne şaşılacak bir durum yoktur, çünkü bu tünel kendi memleketinde kış aylarında açılan geçici tünellerden farklı değildir. Hatta ona göre Frenkler onların açtığı bu tünellerden ilham almıştır. Nâşir, burada Avrupa hayranı bir İstanbulluya karşı, hor gördüğü taşralının hazırcevaplığını mizahi bir şekilde ortaya koymaktadır (S. 6 s. 2-4).

Galata'da bulunan ve dünyanın ilk metrolarından biri sayılan bu tünel hakkında gazetede yazılmış bir diğer yazı ise tünelin fiyatlarıyla ilgilidir.

“Hani Galata'da bir delik vardı. Hatırımıza geldi mi? Canım tünel... Yer altı şimendiferi... İşte o tünel yahut şimendifer şu günlerde lüzumundan ziyade kâr etmeye başladığından, kârının yarısını müşterilerine terk etmek arzusuyla nakliye fiyatını indirmiş ve bunu da duvarlara yapıştırdığı kâğıtlarla halka ilan etmiştir” (S. 25 s. 1)

Yazıdan, tünel idaresinin fiyatları indirip rağbeti arttırmaya yönelik bir harekette bulunduğu anlaşılmaktadır. Yazının devamında, fiyatlarda yapılan indirimler sayesinde yolcu sayısında artış olacağı ve aslında tünel idaresinin daha fazla para kazanacağı ironik bir şekilde dile getirilmektedir (S. 25 s. 1).

Tanzimat Dönemi mizah gazetelerinin sık sık yazı ve karikatürlerine konu ettiği sorunlardan birisi de tütün meselesidir.

“Osmanlı toplumuna 17. yüzyılın başlarından itibaren giren tütün, Osmanlı kültürünün bir parçası hâline geldi ve konukseverliğin ve toplumsallaşmanın bir göstergesi oldu. Kahve ve çay ikramlarında sunulur oldu. Yaşlılar tiryakilikten, gençler ise zarafetten dolayı tütün içmeye başladılar. Kahveyle birlikte tütün, Osmanlıların ilk tüketim metaları olarak tarihe geçti. Kahvehaneler bu iki keyif nesnesinin mekânı oldu. Özellikle erkek kimliğiyle özdeşleşen tütün, doğal olarak en çok bu kesim tarafından tüketildi.” (Quataert, 2002’den akt. Özdiş, 2010: 192-93).

Tütün rejisinin mizah gazetelerine malzeme olmaya başlaması 1872 yılına tekabül etmektedir. Birçok ilke imza atan Teodor Kasap, tütün rejisini eleştirme konusunda da önde gelen isimlerden olmuştur (Özdiş, 2010: 193). Tütün rejisiyle ilgili yapılan ilk eleştiriler tütünün tekelleştirilmesi, imtiyazın Hıristaki Efendi’ye verilmesi, tütünlerin kalitesizliği gibi sorunlardır. İlk olarak *Diyojen*’de eleştirilmeye başlanan tütün meselesi, dönemin çeşitli mizah gazetelerinde olduğu gibi *Meddah*’a da yansımıştır.

Tütünün tekelleştirilmesinin dışında en çok dem vurulan konu, tütün kalitesizliği olmuştur. Osmanlı’da özellikle kaliteli tütün bulmak her zaman mümkün değildi. Çünkü tütün inhisarı topluma kaliteli tütün satmıyordu. Bunun nedeni ise kaliteli tütünün az kâr ettirip kalitesiz tütünün yüksek kâr ettirmesiydi (Özdiş, 2010: 193). Hâl böyle olunca toplum kalitesiz tütün içmektense kaçak tütüne yönelmiştir. Bu da mizah gazetelerine konu olmuştur. *Meddah* Efendi ile Abalı Baba arasında geçen bir muhaverede otuzluk kaçak tütünün, inhisarın satmakta olduğu seksenlik tütünden daha iyi olduğu ifade edilmektedir (S. 25 s. 2-3). Bu muhavere, inhisarın satmakta olduğu tütünün kalitesizliğini ve halkın kaçak tütüne yönelmesini açıkça ortaya koymaktadır.

Tütünün paket hâlinde satılmaya başlanması bu dönemlere denk gelmektedir ve tütün rejisi bunu kendi isteğiyle yapmaktadır. Bu duruma en çok tiryakiler karşı çıkmaktadır, çünkü *“görmeden alınan tütün, tiryakiler için makbul değildir. Onlar, içecekleri tütünü görmek ve koklamak isterler.”* (Özdiş, 2010: 195). Bunun yanı sıra pakette alınan tütünlerin içinden sıkça paçavra çıkması halkı rahatsız etmektedir.

“ Tütüncü Dükkânının Önünde

— Şuradan bir paket tütün ver.

— Kaçlıktan istersiniz efendim?

— Yüz yirmilikten.

— Buyurun... Fakat kenarından bir parça yırtıp içine baksanız da öyle alsanız...

— O niçin?

- Bazen paçavra çıkıyor da.
- Paçavra mı çıkıyor?
- Evet... Dikkatsizlikten..." (S. 1 s. 4)

Tütünden paçavra çıkma sorununu bir süre sonra çözen inhisar, bu sefer de paketlerin içinden eksik sigara çıkmasıyla eleştiriye uğramıştır. *Meddah* gazetesinde iki defa bu konuya değinildiği görülmektedir. Bunlardan ilki, gazetenin "Niçin" adı verilen bölümünde "Tütün paketlerinin içinde çıkmakta olan paçavra, saman gibi şeylerin çok şükür birkaç gündür önü alınmış iken şimdi de sigara paketlerinin içinde eksik sigara çıkmaya başladı. Niçin?" (S. 19 s. 3) şekliyle karşımıza çıkarken, diğer yazıda ise iki kişi arasında geçen bir muhavere "Vakıa evvelleri pek çok paçavra çıkardı. Şimdi bir dereceye kadar onun önü alındı da sigara paketlerinin içinde eksik sigara çıkmaya başladı" (S. 21 s. 3) ibaresiyle karşımıza çıkmaktadır.

Toplumda, Batılı görünmek için "Frenk sigarası" tüketenlere de rastlanmaktadır ki bu da zaman zaman yaydığı kötü koku dışında ağızda oluşturduğu kokuyla mizah gazetelerine konu olmuştur. *Meddah*'ın "Bıktık Usandık" adlı bölümünde bu meseleye de "Şıklık diye Frenk sigarası için şıkların ağız kokusundan" (S. 4 s. 3) ifadeleriyle değinilmektedir. Tütünün tekelleştirilip sarhoşluk veren ürünlere aynı şeyin uygulanmaması da zaman zaman mizah gazetelerinde eleştirilen konulardan olmuştur (S. 14 s. 3).

Devletin, kişi ve kurumlardan belirli kanunlar çerçevesinde aldığı paraya verilen ad olan vergi, geçmişten günümüze daima eleştirilerin odağında olmuştur. Vergilerle ilgili yapılan eleştirilerin mizah gazetelerine de yansdığı muhakkaktır. *Meddah*'ta bahsi geçen konuya yönelik üç yazı bulunmakla birlikte, eleştirilerin ilk ikisi gazeteyi, üçüncüsü ise tiyatroyu kapsamaktadır.

1875 yılı itibariyle gazetelerden taife parası alınmaya başlanması gazetecileri önemli bir sıkıntıyla burun buruna getirmiştir. "... Kendilerini doğrudan doğruya idareden aciz" (S. 2 s. 4) olan gazeteciler, kendilerinden istenen taife parasıyla maddi açıdan daha da sıkıntıya girmiştir. Bununla ilgili *Meddah* Efendi tarafından sorulan şu soru, sıkıntının önemini gösterir niteliktedir: "Zavallılar matbaalarını mı kapasınlar? Fiyatlarını mı çıkarsınlar?" (S. 2 s. 4). *Meddah* Efendi, sorunun cevabını da yine kendisi "Bana kalır ise her ikisi de olamaz. Çünkü matbaalarını kapasalar başka sanatları yok ki ona sülûk etsinler. Fiyatlarını çıkarsalar -zaten satılmıyor hükmünde olan- gazetelerini hiç satamaz[lar]" (S. 2 s. 4) şeklinde vermektedir.

13 Mart 1875 tarihinde yürürlüğe giren "Resm-i Damga Nizamnamesi"yle birlikte gazetelere pul vergisi zorunluluğu getirilmiştir. *Meddah*'ın nizamnameden iki gün sonra yayımlanan 7. sayısında, gazetelerin ilk sayfasına yapıştırılması zorunlu hâle getirilen pulların eleştirildiği görülmektedir.⁹ Bahsi geçen pullar şöyle tanıtılmaktadır:

⁹ 13 Mart 1875 tarihinde yürürlüğe giren ve asıl adı "Resm-i Damga Nizamnamesi" olan pul vergisi, sadece gazetelere yönelik olmayıp senet, bono, makbuz, tezkere, takrir ve arzuhâl gibi evrakları da kapsamaktadır. Bu nizamname, 1900 yılının eylül ayında II. Abdülhamit'in tahta çıkışının 25. yılı münasebetiyle cülus bahşişi olarak yürürlükten kaldırılmıştır. *Resm-i Damga Nizamnamesi*, dönem basını tarafından "pul vergisi" ya da "gazete vergisi" olarak adlandırılmıştır. Yürürlükte kaldığı 25 sene içinde gazetelerin sırtında maddi bir yük

“Şu yukarıya yapıştırılmış olan mavi kâğıdı gördünüz ya? İşte ona damga derler!

Bu damgalar, bir parça mavi kâğıttan ibaret olup etrafı çiçek ile donatılmış ve ortasına (gazetelere mahsus pul) ibaresi yazılmıştır” (S. 7 s. 1)

Gazeteye yapıştırılan pulların gereksizliği ve okuyucunun dikkatini bile çekmeyecek bir şey olduğu Meddah Efendi tarafından *“Sizin de gözünüz var görürsünüz, okumanız var okursunuz a. Benim tarifim şayet dikkat etmezsiniz ve okumak zahmetini almazsınız diyedir” (S. 7 s. 1)* sözleriyle eleştirilmektedir. Bu pulların gereksiz olmasının dışında, eleştirilmesinin bir diğer nedeni gazetecileri maddi açıdan zora sokmasıdır. Her bir pulun maliyeti dönemin parası ile *“iki parayadır” (S. 7 s. 1)* ve pulların sadece satılan gazetelere değil, gazetecinin elinde kalan ve satılmayan gazetelere de yapıştırılması gerekmektedir. Bu da gazeteciler için maddi açıdan önemli bir sorun teşkil etmektedir. Pul vergisini kendi lehine çevirerek gazete fiyatlarını arttırıp tirajını yükselten gazetelerin de olduğu vurgulanarak ironik bir dille dönemin önde gelen yayın organlarından *Basiret’e* yüklenildiği görülmektedir (S. 7 s. 1-2).

Vergi konusunda yazılmış son yazı, tiyatro ilanlarına yapıştırılması zorunlu hâle getirilen pullar üzerine olsa da dolaylı yoldan yine gazetelerden alınan pul vergisinin eleştirisi yapılmaktadır. *Meddah’a* göre, Türk tiyatrosuna yön veren isimlerin başında gelen Güllü Agop, para kazanamayıp sürekli olarak tiyatrosunun zarar ettiğini dile getirmektedir. Agop’un bir de pul vergisini öğrenince vereceği tepki Meddah Efendi tarafından *“Biçare Agop, kim bilir bunun için ne kadar telaş etmiş, ne derecede kızmıştır” (S. 13 s. 3)* sözleriyle alaylı bir dil kullanılarak eleştirilmiştir. Gazete pulları ile tiyatro ilan pullarının fiyat karşılaştırması ise yine yazı içerisinde *“Lakin bu damgalar gazete damgası gibi iki paraya olmayıp beheri kırk adet parayadır” (S. 13 s. 3)* şeklinde yapılmıştır. Son olarak, yazıda *“İnşallah elde dağıtılan ilanlara dahi birer damga vurulur da damgasız kâğıt tab’ ve neşrinin önü alınır” (S. 13 s. 3)* sözleriyle pul vergisine dikkat çekilmiştir.

Osmanlı İmparatorluğu sınırları içerisinde Batılı anlamda yazılan ve oynanan ilk tiyatrolar Tanzimat Dönemi’yle başlamış olmakla birlikte, yine yazılan ve oynanan oyunların edebiyat çevrelerince eleştirilmesine de bu dönemde rastlanmaktadır. Bu bağlamda, mizah gazeteleri, toplumsal her olayda halkın sesi olduğu gibi tiyatro eleştirilerinde de öncü olmuşlardır. Tiyatrolar, sahne önü ve sahne arkası olarak iki kısımda ele alınmakla beraber, sahne önünde oyun ve oyunculara; sahne arkasında ise tiyatro sahiplerine yönelik eleştiriler görülmektedir.

Meddah gazetesinde en çok eleştirilen tiyatro oyunları, Türk ahlâkına ters düşen ve milli olmayan oyunlardır. Gazetenin hayalî kahramanlarından Abalı Baba, halkı Batılı anlamda tiyatroya ısındırmayı amaçlayan Agop Efendi ve onun gibi tiyatro sahiplerinin toplum ahlâkına ve Türk kültür yapısına taban tabana zıt oyunlar sergilediklerini söyleyip eleştirir

---

olan pul vergisinin değeri *“iki para”* olup satılsın ya da satılmasın her bir gazete nüshasına yapıştırılması zorunludur. Bu zorunluluk, gazetelerin satış gelirinin küçük bir kısmına denk gelse de küçük işletmeler olan mizah gazetelerinin kâğıt, basım, dağıtım, kira ve çalışan maaşları gibi harcamaları düşünülürken gelişim sürecinde olan Türk mizah yayıncılığını önemli ölçüde etkilemiş ve yavaşlatmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Demirkol (2019).

ve daha sonra “*Milli oyunlar oynatılsa bu toplum tiyatroya daha kolay ısındırılmaz mı?*” sorusunu sorarak şunları söyler:

“Halkımız tiyatroya ısındırılacak diye böyle ahlâkımıza zıt olduğu müdirinin taht-ı tasdikinde olan bir oyunun oynatılıp dünyalar değerinde olan mekârim ahlâkımızın ihlâlîne çalışılacağına milli oyunlar oynatılsa da halk o suretle ısındırılsa ve yalnız para kazanıp külah kapmak ciheti düşünülme daha iyi olmaz mı?” (S. 13 s. 2)

Gazetede başka bir yazıda yine bu görüşü destekleyecek ifadeler görülmektedir:

“Gedik Paşa Tiyatrosu’nda “Mary Tudor” ve “Madam Ango’nun Kızı” gibi hükümet aleyhinde olan oyunlar oynanıyor da milli oyunlar oynanmıyor. Niçin?” (S. 14 s. 3)

Gazetede, ahlâka ters düşen oyunlar için yapılan bu tespitlerin ardından ise çözüm üretilmeye çalışılmıştır:

“‘Zavallı Çocuk’, ‘Akif Bey’ gibi milli oyunlar zannedersen bizim için Madam Ango’dan bin kat daha a’lâdır. (...) Tiyatronun ismi Osmanlı Tiyatrosu olsun, oyunlar da Türkçe lisan üzere icra edilsin. Niçin milli oyunlar oynatılmayarak tâ Fransa’da yapılan piyesler oynatılsın?” (S. 18 s. 3)

Batılı anlamda Osmanlı tiyatrosunun gelişmesinde öncü olan Güllü Agop, *Meddah*’ta tiyatro sahipleri arasında en fazla eleştirilen isim olmuştur. Gazete sayfalarında, Agop dışında Minas Efendi ve Dikran Çukacıyan’a da zaman zaman rastlanmaktadır. Güllü Agop’un dolandırıcı olduğu (S. 16 s. 1) gazetede sık sık tekrarlanmakla birlikte, bu görüşü destekleyecek en dikkat çeken kısım 13. sayıdaki *Meddah* Efendi ile Abalı Baba muhaveresidir. Muhaverede Abalı Baba; Agop’un, oynattığı oyunun parasını Kayseri Ermeni Mektebi’ne bağışladığını söylerken *Meddah* Efendi araya girer ve “*Adam sen de! Agop hiç böyle şey yapar mı? Bir gecenin hasılatını çıkarıp da bir mektebe verir mi? Paraları oraya göndereceğinden emin olsam ötekilere karşı bütün bütün büyüklüğümüzü göstermek için onun koyduğu fiyata iki kat da ben zam ederdim*” (S. 13 s. 1) der. Bunun sebebini ise “*Hem bizi hem kendi milletini aldatıp para kapmak*” (S. 13 s. 1) şeklinde açıklar.

Yukarıda zikredilen konu ve temaların dışında, *Meddah*’ta farklı alanlarda yazılmış yazılar da bulunmaktadır. Bunlardan bahsetmek gerekirse öncelikle edebiyata dair yazılara dikkat çekilmelidir. *Meddah* Efendi, edebiyata dair iki yazı kaleme almıştır. Bunlardan ilki divan şiiri hakkındadır. Nâşir, yazısında şair ve şiir kavramlarını ele alarak tanım ve açıklama yaptıktan sonra Fuzûlî ve Şeyh Galip gibi önde gelen divan şairlerine değinir, kendisi ile onlar arasında birtakım mukayeseler yapar (S. 3 s. 1-2). İkinci yazıda ise dönemin edebiyatı ele alınarak Namık Kemal, Rezaizade Mahmud Ekrem gibi isimlere ve yazmış oldukları bazı eserlere yönelik olumlu değerlendirmelere yer verilir (S. 14 s. 1-2). Kısacası *Meddah* gazetesi nâşiri, yayın politikasının aksine edebiyata karşı mizahtan uzak, biraz daha ciddi bir yaklaşım sergileyerek bazı görüşler bildirmiştir. Bununla beraber, gazetede edebiyata dair az sayıda yazı bulunduğu söylenebilir.

Gazetenin Türklük ve Türk’e bakış açısı ise 5. sayıda yer alan “*Türkiye’de Medeniyet*” başlıklı yazıda görülmektedir. Yazı, Avrupa medeniyeti ve Türkiye medeniyeti üzerine yazılmış olup “*Osmanlı medeniyeti*”nden ziyade “*Türkiye medeniyeti*”nin kullanılması

dikkat çekicidir. Yazıda Avrupa medeniyetini temsil eden “şık” ve Türk medeniyetini temsil eden kişiler arasında bir muhavere geçmektedir. Muhaverede şık olarak tabir edilen kişi, Türk medeniyetini temsil edenleri düelloya davet edince bu durum garip bulunur ve şika hitaben “*Sen Türk değil misin? Ne düelloso?*” diye tepki verirler. Şıkın ise “*Ben Türk değilim, şehirliyim*” demesi üzerine Türkleri temsilen yazar tarafından “*Lakin bana kalır ise bu şık pek duvello lafzının ne demek idiğini öğreneceğine Türklük sözünün ne demek olduğunu öğrenmiş olsa idi elbette kendisi için daha hayırlı bir iş etmiş olurdu*” (S. 5 s. 1) sözleri söylenir.

Toplumun her kesimine hitap etmek amacıyla sade bir dil kullanan Meddah Efendi, diğer mizah gazetelerinin de sıkça eleştirdiği ağdalı Osmanlı Türkçesine karşı tavır sergilemektedir. İki kâtip arasında geçen bir muhavere, kâtiplerden birincisi diğerine ne okuduğunu sorunca ikinci kâtip “*Sırrü’l-akmâr fî Felekü’d-devvâr min Sırrü’l-esrâr fî Zıllu’l-asâr*” adlı bir risale okuduğunu söyler. Birinci kâtip ise “*Âmin, âmin*” şeklinde alaycı bir ifadeyle cevap verir. Muhaverede, bu örnekte görüldüğü gibi ikinci kâtip ağdalı ve uzun tamlamalı cümleler kurdukça birinci kâtip de alaycı cümlelerle cevap vermeye devam eder (S. 7 s. 3-4). Esasen birinci kâtip burada dilde sadeliği savunan kesimi temsil etmektedir.¹⁰

Bir başka yazıda ise Meddah Efendi, kendi deyimi ile nev-icâd olan ve sık sık kullanılmaya başlanan “Bence” kelimesine dikkat çeker. “Bence”yi insanların yalan yanlış fikirlerini dile getirirken kullandıklarını ve bu şekilde gelecek eleştirilerden kaçmaya çalıştıklarını dile getirir (S. 4 s. 1-2).

Son olarak, gazeteye gelen bir varakada devrin eğitim anlayışına vurgu yapılmaktadır. Ailelerin gösterişlerine harcadıkları paranın haddi hesabının olmadığı, ama çocuklarının eğitimine gelince paralarını sakındıkları, mahalle mekteplerinin ve hocaların yetersizliği dile getirilerek eleştiride bulunmaktadır. Soruna bir de mektep hocalarının gözünden bakılarak konu bir fıkrayla desteklenmektedir. Buna göre mektep hocaları, imkânsızlıklardan dolayı sıkıntı çekmekte ve hak ettikleri ücreti alamamaktadırlar. Burada fıkraların anlatımı güçlendirici ve destekleyici işlevini görmek mümkündür. Gazetenin bazı sayılarında

¹⁰ Dilde sadeleşmeyle ilgili teşebbüsler Tanzimat Dönemi öncesine dayanmakla birlikte, 19. yüzyıl bu anlamda bilinçli bir mücadelenin gerçekleştiği ve bu mücadelenin karşılığını bulduğu bir dönem olmuştur. Bilhassa II. Mahmud zamanında, *Takvim-i Vekayî*’yle birlikte gazetecilik faaliyetlerinin başlaması, halkın da anlayabileceği sade bir dilin tercih edilmesi sonucunu doğurmuştur. 1860’dan itibaren bağımsız gazetelerin ortaya çıkmaya başlaması ve Şinasi, Ziya Paşa, Ali Suavi, Ahmed Midhat Efendi gibi devrin önde gelen aydınlarının gazeteler aracılığıyla Türkçe üzerine fikir beyan etmeleri, dilde sadeleşme cereyanının dönüm noktalarından biridir. Bununla birlikte, ismi zikredilen aydınların yanı sıra Ahmed Vefik Paşa ve Ahmed Cevdet Paşa gibi isimlerin de dilde sadelik yanlısı eserler ortaya koymaları hiç kuşkusuz Arapça ve Farsça sözcüklerle bezenmiş ağdalı Osmanlı Türkçesi yerine sade Türkçenin kullanılmasında oldukça etkili olmuştur. Ahmed Cevdet Paşa’nın sıbyan mektepleri için 1875’te yayımladığı “*Kavâid-i Türkiyye*” eserindeki “*Türkiyye*” vurgusu da dönemin dil anlayışını gösterir niteliktedir. Dilde sadeleşme cereyanı, I. Meşrutiyet anayasasında karşılığını bulmuş, anayasanın 18. maddesinde devletin resmi dilinin Türkçe olduğu belirtilmiştir (Sağol, 1999: 506-07). Anayasada böyle bir maddenin yer almasında ismi zikredilen aydınların etkisi olduğu gibi devrin Türkçe mizah gazetelerinin de destekleyici rolü olduğunu söylemek mümkündür. Meddah nâşiri, gazetesinin bazı kısımlarında ağdalı Osmanlı Türkçesini hicveden muhaverelere yer vermiş, “*Osmanlı*” yerine “*Türkiye*” kullanımını tercih etmiştir. Nâşir, batı özentisi dil kullanan alafranga tiplere de benzer bir yaklaşımda bulunmuştur. Bununla birlikte, Namık Kemal ve Ahmed Midhat Efendi gibi isimlerden övgüyle bahsetmesi, nâşirin Yeni Osmanlılar yanlısı olduğunu gösteren delillerden biridir.

fıkralara yer verilerek yapılan toplumsal eleştiriler daha anlamlı kılınmıştır. Bahsi geçen varakada okuyucu tarafından gönderilen ve devrin eğitim alanındaki bir sorununa dikkat çeken fıkra şöyledir:

“Köyün birisinde bir vakitlerde bir tilki türemiş. Bu tilki köyde ne kadar tavuk ve horuz var ise cümlesini birer birer boğazlayıp yemiş. Köylüler bunun elinden bi-zâr kalıp bu tilkiyi bi'l-ittifak tutup öldürmeğe beyinlerinde karar vermişler. Lâzım gelen yerlere tuzak ve kapan kurarak tilkiyi günün birisinde diri olarak ele geçirmişler. Köyde ne kadar halk var ise bunun başına toplanmış, cezasının tayini cihetine girişmiş. Kimi “Kulaklarından bir ağaca mihlayalım, orada dursun”, kimisi “Karnını yarıp içine ateş dolduralım” diye münakaşa, mücadele ederlermiş. Köydeki mektebin hâcesi köylülerin öyle tavuklarını yiyen tilkinin tutulduğunu ve halkın tayin-i ceza için meşveret ettiklerinin işitip doğru onların yanına gelmiş ve hepsinin ayrı ayrı reyini sorduktan sonra:

— Sizler bu hayvanın telef olması için bir iyi çare bulamamışsınız. Bakın, ona cezasını ben vereyim, deyip tilkiyi ellerinden almış ve başındaki sarığı çıkarıp onun başına sararak salıyormuş.

“Canım hâce, sen hayvanı salıyorsun. Bu nasıl ceza?” diyenlere:

— Siz bilmezsiniz. Onu böyle sarıklı görenler, tilki gibi mektebe hâce olmuş zannederler de yanından kaçarlardı. O da açlıktan ölür, gider, cevabını vermiş.” (S. 3, s. 3)

Sonuç

1839-1876 yıllarını kapsayan Tanzimat Dönemi'nin toplumsal hayata olduğu kadar Türk basın-yayın hayatına etkileri de aşikârdır. Türk basın-yayın hayatında ilk Türkçe mizah gazeteleri bu dönemde görülmeye başlanmıştır. Tanzimat Dönemi'ne kadarki süreçte sözlü niteliğini sürdüren Türk mizahı, Tanzimat Dönemi ile birlikte yazılı mizah devrine geçiş yapmıştır. Mizah gazeteleri bu bağlamda değerlendirildiğinde sözlü kültürün etkisinde gelişimini devam ettirdiği görülmektedir. *Meddah* gazetesi de gerek ismi ve anlatım teknikleri gerekse muhtevasıyla sözlü kültür etkisinin görüldüğü mizah gazetelerinden olmuştur. Gazetenin isminin “*Meddah*” olması, anlatım tekniği olarak kullanılan *Meddah* Efendi ile Abalı Baba ikilisi arasındaki muhaverelerin *Hacivat* ile *Karagöz* ve *Kavuklu* ile *Pişekâr*'ı andırması, yazıların sık sık fıkralarla desteklenmesi bu tespiti doğrulamaktadır.

Sosyal hayattan ticaret hayatına, dönemin siyasi hayatından toplumsal aksaklıklara kadar pek çok konuda yazı ve karikatürleri bünyesinde barındıran mizah gazeteleri, toplumu ilgilendiren hemen her konuda söz söyleyerek eksiklik ve aksaklıklara dikkat çekmekte öncü olmuşlardır. *Meddah* gazetesi incelendiğinde mizah gazetelerinin bahsi geçen misyonuna uyduğu ve halkın sesi olduğu görülmektedir. İmtiyaz sahibi, toplumsal meselelere bizzat değindiği gibi halkın da görüşlerini paylaşabilmesi için bir bölüm oluşturmuştur. Yani halk, yaşam standartlarını düşüren hizmetlerle ilgili şikâyetlerini bildirmek için mizah gazetelerini bir nevi araç olarak kullanmıştır denilebilir.

Çok farklı konularda yazılan ve şahsiyete yönelik saldırılarla zaman zaman hakaret boyutuna ulaşan mizahi yazılar, mizah gazetelerinin kısa soluklu olmasına neden olmuştur. Özellikle tiraj kaygısı ile yapılan şahsiyete yönelik saldırı niteliğindeki mizah anlayışı, bu dönem mizah gazeteleri ile başlamış ve birçok süreli yayının kapatılmasına sebep olmuştur.

Şahsiyete yönelik saldırı niteliğindeki mizaha *Meddah*'ın da kısmen başvurduğu görülmektedir, ancak gazete imtiyaz sahibinin kendi isteğiyle kapanmıştır. Gazetede, *Meddah*'ın imtiyaz sahibi ile sataştığı isimler (Basiretçi Ali, Güllü Agop vd.) arasında dava boyutunda sorun yaşandığına dair herhangi bir bilgiye rastlanmamaktadır. Gazetede görülen yazıların imzasız oluşu ise dönemin diğer mizah gazeteleriyle paralellik göstermektedir. Mizah yayınlarına yönelik baskı ve bunun yanında şahsiyete saldırı içeren mizahın ağır sonuçları olduğu için imzasız yazı yazmakta olan yazarlar, kimi zaman ise *Meddah* içerisinde görüldüğü gibi "Niçinci", "F. H." gibi müstear isimler kullanmışlardır. İmtiyaz sahibinin de "Aristotelis" müstear adıyla yazması ve kimliği hakkında en küçük bir ayrıntı bile bulunmamasının sebebi de bu olmalıdır.

Türk basın tarihi ve mizah yayınlarıyla ilgili daha önceden yapılmış çalışmalarda *Meddah* gazetesinin imtiyaz sahibi, yayımlanan toplam sayısı, çıkartıldığı yıl aralığı, sayfa ve sütun sayısı gibi gazetenin kimlik bilgilerinde ortaya konulan bazı bilgi yanlışlıkları tespit edilerek gerekli düzeltmeler yapılmıştır.

Tanzimat Dönemi Osmanlı'sının toplumsal, siyasi, sosyo-ekonomik ve kültürel açıdan değerlendirilmesinde mizah gazetelerinin incelenmesinin gerekliliği, diğer mizah gazetesi araştırmalarında olduğu gibi bu çalışmayla da ortaya koyulmuştur. Bilhassa 1875 yılında çıkarılan *Meddah* ve diğer mizah gazetelerinin incelenmesi, I. Meşrutiyet'i hazırlayan sürecin farklı bir açıdan değerlendirilmesinde oldukça önemlidir. Bu açıdan bakıldığında mizah gazeteleri, Türk basın tarihiyle ilgili yapılan ilk çalışmalarda genel itibarıyla göz ardı edilen bir konu olmuştur. Son zamanlarda yapılan çalışmalarla hak ettiği ilgiyi görmeye başlayan mizah gazeteleri, yayımlandığı dönemin toplumunun her anlamda aynası olma özelliğine sahiptir.

Kaynakça

- AKYILDIZ, Hüseyin. “Şirket-i Hayriyye”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 2010, S. 39, ss. 201-203.
- AKYÜZ, Kenan. *Modern Türk Edebiyatının Ana Çizgileri 1860-1923*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul 2015.
- Arkadaş Dergisi. “Öteberi”, 1876, S. 13, ss. 3.
- ÇAPANOĞLU, Münir Süleyman. *Basın Tarihimizde Mizah Dergileri*, Garanti Matbaası, İstanbul 1970.
- ÇEVİKER, Turgut. *Gelişim Sürecinde Türk Karikatürü*, Adam Yay., İstanbul 1986.
- DEMİRKOL, Gökhan. “Türkiye’nin İlk Türkçe Mizah Dergisi: Terakki”, *Gazi Akademik Bakış Dergisi*, 2016, c. 10, S. 19, ss. 141-160.
- DEMİRKOL, Gökhan. “Pul Vergisi ve Osmanlı Mizah Basını (1874-1877)”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 2019, S. 64, ss. 313-335.
- EMİROĞLU, Kudret. *Gündelik Hayatımızın Tarihi*, Dost Yay., Ankara 2001.
- EMİROĞLU, Öztürk. *Eski Harfli Süreli Çocuk Yayınları (1869-1928)*, Akçağ Yay., Ankara 2020.
- ENGİN, Vahdettin. “Üsküdar’da Omnibüs Şirketi’nin Kuruluşu ve Faaliyetleri”, *Üsküdar Sempozyumu-IV (2006)*, İstanbul 2007, c. I, ss. 169-178.
- ENGİNÜN, İnci. “‘Şık’ Kavramı Üzerine”, *Doğumunun 120. Yılında Prof. Dr. Ahmet Caferoğlu Hâtrâ Kitabı*, Ed. Fikret Turan - Özcan Tabaklar, İstanbul Üniversitesi ve Türk Ocakları Yay., İstanbul 2019, ss. 282-295.
- GERÇEK, Selim Nüzhet. *Matbuat Tarihi*, Büyüyenay Yay., İstanbul 2019.
- GÜNDOĞDU, İsmail. *Sultan Abdulaziz Devrinde Mizah Basını Yoluyla Muhalefet*, Sakarya Üniversitesi SBE Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, 1998.
- İBAR, Gazanfer. *Şa Şa Şa’dan Çapkın Kız’a Müstesna Yayınlar*, Doğan Kitap, İstanbul 2017.
- İNUĞUR, M. Nuri. *Basın ve Yayın Tarihi*, Der Yay., İstanbul 2005.
- KOLOĞLU, Orhan. *Osmanlı’dan 21. Yüzyıla Basın Tarihi*, Pozitif Yay., İstanbul 2018.
- KUTAY, Cemal. *Osmanlı’da Mizah (1868-...) Kişiler, Olaylar, Belgeler, Çizgiler, Dergiler*, Acar Bilgi Merkezi Yay., İstanbul 2013.
- ORAL, Fuat Süreyya. *Türk Basın Tarihi – Osmanlı İmparatorluğu Dönemi (1728-1922/1831-1922)*, Yeni Adım Matbaası, Ankara 1967.
- ÖZDİŞ, Hamdi. *Osmanlı Mizah Basınında Batılılaşma ve Siyaset (1870-1877)*, Libra Yay., İstanbul 2010.
- QUATAERT, Donald. *Osmanlı İmparatorluğu 1700-1922*, Çev: Ayşe Berktaş, Ayrıntı Yay., İstanbul 2002.
- SAĞOL, Gülten. “Osmanlı Döneminde Dilde Sadeleşme”, *Osmanlı Ansiklopedisi*, 1999, c. 9, ss. 504-517.
- ŞAHİN, Emine. “Tanzimat’tan II. Meşrutiyet’e Osmanlı’da Mizah Basını”, *Düzce Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2017, c. 7, S.2, ss. 20-43.
- ŞAPOLYO, Enver Behnan. *Türk Gazeteciliği Tarihi Her Yönüyle Basın*, Güven Matbaası, Ankara 1976.
- TOPUZ, Hıfzı. *II. Mahmut’tan Holdinglere Türk Basın Tarihi*, Remzi Kitabevi, İstanbul 2018.
- ÜNVER, Merve. *Eski Türkçe Mizah Dergilerinin Açıklamalı Bibliyografyası (1870-1928)*, Marmara Üniversitesi TAE Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, 2013.
- ÜNVER, Merve. *İstanbul’un 100 Mizah Dergisi*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür A.Ş. Yay., İstanbul 2016.

Ekler

Ek.1. Meddah'ın İlk Sayısının Künye Sayfası

